

- SUNGUROĞLU, İsmet (1958), *Harput Yollarında*, İstanbul.
- TEHÂNEVÎ, İmdâdullah (1976), *Külliyât-ı İmdâdiyye*, Karaçi.
- TOKMAK, A. Naci (1996), "Hâcû-yi Kirmânî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 14, s. 520-521.
- TOSUN, Necdet (2002), *Bahâeddin Nakşibend: Hayatı Görüşleri Tarikatı (XII-XVII. Asırlar)*, İstanbul.
- _____ (2011), *Türkistan Dervişlerinden Yâdigâr: Orta Asya Türkçesiyle Yazılmış Tasavvufî Eserler*, İstanbul.
- TÜRKOĞLU, Serkan (2018), "Türk Edebiyatında Pendnâme-i Attâr'ın Manzum Tercümeleri ve Seyyid Ali Rızâ'nın Riyâzû'r-Rızâ'sı", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 22 (Nisan), s. 671-692.
- VASSÂF, Hüseyin (2006), *Sefîne-i Evliyâ*, nşr. Ali Yılmaz- Mehmet Akkuş, İstanbul.
- YÂRAHMEDÎ, Sîmâ ve Gulâm Rızâ DÂDHÂH (1386 hş./2007), "Mergûbu'l-kulûb", *İttilâ'ât-ı Hikmet ve Ma'rifet*, sy. 8, s. 50-55.
- YAŞAROĞLU, M. Kâmil (2006), "Mûsâ İzniki", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 31, s. 218-219.
- YAZAR, Sadık (2011a), "Gazzâlî'nin XIII-XIX. Yüzyıllar Arasında Batı Türkçesinde Tercüme Edilen Eserleri", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, c. 16, sy. 31, s. 88-91.
- _____ (2011b), "XVI. Yüzyıl Şâirlerinden Üsküdarlı Aşkî'nin Eserleri Hakkında Yeni Tespitler", *Türkiyat Mecmuası*, c. 21, s. 375-393.
- _____ (2011c), *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, Dr. Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YAZICI, Tahsin (2004), "Menâkıbü'l-ârifin", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 29, s. 114-115.
- YAZICI, Tahsin ve Süleyman Uludağ (1998), "Herevî, Hâce Abdullah", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 17, s. 225.
- YAZICIOĞLU, Mustafa Said (1998), "Hızır Bey", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 17, s. 413-415.

- ÇAL, Ahmet (2015), “Kasım b. Mahmud Karahisarî'nin İrşadü'l-mürîd ile'l-murâd fî tercemeti Mirsâdi'l-ibâd Adlı Eseri”, *Turkish Studies*, c. 10-12, s. 233-248.
- DÜZEN, İbrahim (1991), “Azîz Neseî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 4, s. 344-346.
- Gurâbzâde Ahmed (1292-1294), *Zübedü âsâri'l-Mevâhib ve'l-Envâr*, İstanbul.
- GÜLEÇ, İsmail (2010), “Sürûrî, Muslihuddin Mustafa”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 38, s. 170-172.
- GÜLEÇ, İsmail ve Güler Doğan AVERBEK (2018), “Gölgede Kalmış Bir Şairin Bilinmeyen Üç Tercümesi”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, sy. 18 (Güz), s. 247-264.
- GÜNEL, Fuat (2016), “Üsküdârî, İsamüddin”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. Ek-2, s. 640-641; <https://islamansiklopedisi.org.tr/uskudari-isamuddin>.
- HAYTA, Ufuk (2008), *Abdülmecîd b. Nasûh Tosyevî'nin (ö. 1588) Hayatı Eserleri ve el-Hüddâ ve'l-Felâh Adlı Tefsir Risalesinin Tahkiki*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hocazâde Ahmed Hilmî (1331/1913), “Hoca Azîzân Ali Râmîtenî Hazretlerinin Risâle-i Şerîfesi Tercümesi”, *Cerîde-i Sûfiyye*, sy. 60, s. 130-131; sy. 61, s. 143-145.
- KARA, Mustafa (1998), “Hocazâde Ahmed Hilmî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 18, s. 207.
- Kâtib Çelebi [ts.], *Keşfu'z-zunûn*, Beyrut.
- Mecîdî Mehmed (1269/1853), *Hadâiku's-Şakâik*, İstanbul.
- Mehmed Tâhir (1333/1915), *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul.
- MEMİŞ, Abdurrahman (2000), *Hâlid-i Bağdâdî ve Anadolu'da Hâlidîlik*, İstanbul.
- MÜNZEVÎ, Ahmed (1988), *Fihrist-i Müşterek*, İslâmâbâd-Lahor.
- Nev'izâde Atâî (1268/1852), *Hadâiku'l-hakâik*, İstanbul.
- NEVŞÂHÎ, Ârif (1373/1994), “Risâle-i Vâlidîyye-i Ubeydullâh-i Ahrâr-i Semerkandî”, *Tahkîkât-ı İslâmî*, IX/1-2, s. 65-77.
- _____ (2005), “Sevâkıbu'l-menâkıb-ı Evliyâullah: Mevlânâ ve Mevlevîlik Hakkında Unutulmuş Bir Kaynak”, trc. Necdet İOŞUN, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 14, s. 697-707.
- NİZAMİ, Khaliq Ahmad (1999), “Hüseynî Sâdât el-Gûrî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 19, s. 24.
- ÖNGÖREN, Reşat (2002), “Konuk, Ahmet Avni”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 26, s. 180-182.
- ÖZKAN, Mustafa (1994), “Edirmeli Nazmî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 10, s. 450-451.
- ÖZTÜRK, Şeyda (2010), “Şem'î”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 38, s. 503-504.
- SEVÇİ, H. Ahmet (1998), “Hilâlî-i Çağatâyî”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 18, s. 21-22.
- _____ (2003), “Mantiku't-tayr”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV, c. 28, s. 29-30.

ilgi duyan kişilere ve araştırmacılara önemli bir kolaylık sağlanmıştır. Söz konusu eserlerden henüz yazma hâlinde olanların ilmî usullerle yeni harflere çevrilerek yayımlanması edebiyat, tasavvuf ve kültür dünyamıza önemli bir katkı olacaktır.

Kaynaklar

- Abdullah Dehlevi (1992), *Mekâtib-i Şerife*, İstanbul.
- Ahmed Câvid (1271), *Hadikatü'l-vüzerâ Zeyli*, İstanbul, s. 47-49.
- AKPINAR, İsa (2019), "XVI. Asır Şairlerinden Emîrî'nin Mergûbu'l-kulûb Tercümesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sy. 89 (Bahar), s. 147-167.
- ALKAN, Ercan (2013), "Hacı Bayram-ı Velî'nin İsteğiyle Yapılan Bir Tercüme: İnce Bedreddin ve Tercüme-i Lema'ât 'ı", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 31, s. 57-73.
- ALPARSLAN, Ali (1988), "Abdülvehhâb es-Sâbûnî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 1, s. 286-287.
- ARUÇI, Muhammed (2009), "Sûdî Bosnevî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 37, s. 466.
- AVERBEK, Güler Doğan (2017), "Fedâyî Mehmed Dede *Mantık-ı Esrâr* Adlı Manzûm *Mantku't-tayr* Tercümesi ve Otopraf Nüshası", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, c. 6, sy. 3, s. 1490-1506.
- AZAMAT, Nihat (1988), "Yeni Bir Ahmedi ve İki Eseri: Yûsuf u Zelîha, Esrarnâme Tercümesi", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. VII-VIII, s. 347-364.
- Bağdatlı İsmail Paşa [ts.], *Hediyetü'l-ârifîn*, Beyrut.
- BAYAK, Cemal (2009), "Sehâbî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 36, s. 309-310.
- BULHÂRÎ, Salâh b. Mubârek (1371 hş./1992), *Enîsü't-tâlibîn ve uddetü's-sâlikîn*, nşr. Halil İbrahim SARIOğLU, Tahran.
- CÂMÎ, Abdurrahman, *Levâmî' Tercümesi*, trc. Tâhirü'l-Mevlevî, Marmara Ün. İlahiyat Fakültesi Ktp., Yazmalar, nr. 21, s. 64-205 (varaklar sayfa usulü numaralandırılmış).
- CEYHAN, Semih (1998), *Abdullah Salâhî Uşşâkî ve Vücûd Risâleleri.*, YL Tezi, Marmara Ün. İstanbul: Sosyal Bilimler Ens.
- _____ (2004), "Mesnevî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, c. 29, s. 325-334.
- CEYLAN, Kübra ve Şule BAYRAKTAR (2013), "Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî'nin Münâzara-i Dil ü Cân Adlı Risâlesi ve Türkçe Tercümesi", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, sy. 32, s. 203-220.

Abdülkâdir Belhî (ö. 1923), *Esrâru't-tevhîd*

Abdülkâdir Belhî Afganistan'da doğmuştur. Babası Süleyman Belhî Kunduzî'dir. 1855'te akrabaları ile birlikte Afganistan'dan Anadolu'ya göç eden ve İstanbul Eyüp'te babasından sonra Murâd Buhârî Dergahı'nda şeyh olan Abdülkâdir Belhî'nin *Esrâru't-tevhîd* isimli Farsça manzum eseri, Mehmed Nâzım Paşa tarafından Türkçeye tercüme edilip neşr edilmiştir¹ (→ AZAMAT 1988: 1/ 231-232).

NETİCE

İlim, kültür ve irfanı kıtalar ötesine taşıyan en önemli unsurlardan biri kitaplardır. İran, Afganistan, Tacikistan, Mâverâünnehr (Özbekistan) ve Hindistan'da yazılan birçok tasavvufî eser, Osmanlı döneminde Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Miladî 11. Yüzyıldan 15. Yüzyıla kadar çoğunlukla İran coğrafyasında yazılan tasavvufî eserler Türkçeye tercüme edilmiş iken, 15. Yüzyılda sonra Orta Asya, Afganistan ve Hindistan bölgesinde yaşayan Nakşbendî mensuplarının eserleri tercüme edilmeye başlanmıştır. Bunun iki temel sebebi vardır: Birincisi 15. Yüzyıldan itibaren Anadolu'da Nakşbendîler etkili bir şekilde yayılmışlar ve kendi tarikatlarına ait eserleri tercüme etmeye daha fazla önem vermişlerdir. İkinci sebep, 15. Yüzyıldan sonra İran'da çok önemli ve İslam dünyasında ses getirecek eserler yazılamamıştır.

Öte yandan İran'da yazılan *Bostan*, *Gülistân*, *Mantıku't-tayr* ve *Pend-i Attâr* gibi eserler üzerine Türkçe birçok şerh yazılmıştır. Hattâ bu Türkçe şerhlerden bazıları çok değerli bulunmuş ve Farsça'ya çevrilip yayınlanmıştır. Yani Farsça'dan Türkçe'ye çevrilip şerh edilen eserler tekrar Farsça'ya çevrilip asıl vatanında okunur hâle gelmiştir. Bu sayede ülkeler arasında kültür paylaşımı olmuş, İslam kültürüne önemli katkılar sağlanmıştır.

Hindistan'ın uzak bir kasabasında yazılan Farsça bir eserin Osmanlı döneminde Anadolu'da Türkçeye çevrilip bir Türk köyünde mum ışığında okunması, iletişim imkânlarının kısıtlı olduğu dönemlerde İslam dünyasının kültürel işbirliği adına muazzam bir faaliyet olmuştur.

Bu makâlede, Osmanlı döneminde Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edilen tasavvufî eserlerin önde gelenleri toplanıp bir araya getirilmiş, böylece konuya

1. Abdülkâdir Belhî (1331/1913), *Esrâru't-Tevhîd ve Tercümesi*, İstanbul (s. 1-18 Farsça, s. 19-28 Türkçe).

ve halifesi olup Gulâm Ali lakabıyla da anılan Abdullah Dehlevî'nin *Îzâhu't-tarîka* isimli Farsça eseri¹, Osmanlı döneminde Mehmed Bahâeddin tarafından *Fevâid Tercümesi* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir².

Ebû Sa'îd Fârûkî (ö. 1250/1835), *Hidâyetü't-tâlibîn*

Hindistanlı Nakşbendî-Müceddidî şeyhi Abdullah Dehlevî'nin mürid ve halifesi olan Ebû Sa'îd Fârûkî, Nakşbendî tarikatının seyr u sülûk (tasavvufî eğitim) merhalelerini anlatan *Hidâyetü't-tâlibîn* isminde Farsça bir eser kaleme almıştır (nşr. Gulâm Mustafa Hân, Karaçi: İdâre-i Müceddidiyye, 1385/1965).

Eser, Osmanlı son döneminde Muhammed b. Veliyyüddin Hıfzî³ tarafından 1253 (1837) senesinde *Tercüme-i Hidâyetü't-tâlibîn* adıyla Türkçeye tercüme ve neşredilmiştir (İstanbul 1299/1882).

İmdâdullah Fârûkî Çiştî Tehânevî (ö. 1329/1899), *Ziyâül-kulûb, Risâle der Beyân-ı Vahdetü'l-Vücûd*

Ziyâül-kulûb: Hindistanlı Çiştî şeyhlerinden⁴ İmdâdullah Tehânevî Muhâcir-i Mekkî'nin *Ziyâül-kulûb* isimli Farsça eseri, Osmanlı döneminde Mevlavî Es'ad Dede (ö. 1911) tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir⁵. Bu tercümenin yazma nüshası Adnan Kaya tarafından yeni harflere çevrilerek *Kalplerin Işığı: Ziyâül-kulûb Tercümesi* adıyla neşredilmiştir⁶.

Risâle der Beyân-ı Vahdetü'l-vücûd: İmdâdullah Tehânevî'nin *Risâle der Beyân-ı Vahdetü'l-vücûd* isimli Farsça eseri de⁷ Ahmed Avni Konuk tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir⁸.

1. *Îzâhu't-tarîka*, ayrıca Abdullah Dehlevî'nin mektupları arasında 90. mektup olarak da yayınlanmıştır → Abdullah Dehlevî 1992: 134-160 (Farsça).

2. Abdullah Dehlevî, *Fevâid Tercümesi*, trc. Mehmed Bahâeddin, İstanbul Belediye Ktp., Osman Ergin Yazmaları, nr. 870 (35 varak).

3. Bu mütercim (Muhammed Hıfzî), eserin müellifi olan Ebû Sa'îd Fârûkî'nin oğlu Ahmed Sa'îd Fârûkî'nin oğlu Abdürreşîd Müceddidî'nin müridi imiş → Mehmed Tâhir 1333/1915: 1/ 184.

4. Bu zâtn Çiştîyye dışında Nakşbendiyye ve Sühreverdiyye gibi tarikatlardan da teberrüken icâzeti vardı.

5. İstanbul Belediye Ktp., Osman Ergin Yzm., nr. 105 (65 varak); Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 4521.

6. İmdâdullah Tehânevî (2007), *Kalplerin Işığı: Ziyâül-kulûb Tercümesi*, trc. Mehmed Es'ad Dede, hzr. Adnan Kaya, İstanbul: İnsan Yayınları.

7. Bombay 1300/1883; ayrıca *Külliyât-ı İmdâdiyye içinde*, Kanpur [ts]; → Tehânevî 1976: 218-223.

8. Konya Mevlana Müzesi Ktp., nr. 3649; İstanbul Belediye Ktp., O.E. Yzm., nr. 31; Süleymaniye Ktp., Tâhir Ağa Tekkesi, nr. 772, vr. 14-20.

**Burhâneddin Muhammed Nakşbendî (ö. 1212/1797'den sonra),
*Meslekü'l-envâr ve menbau'l-esrâr***

Burhâneddin Muhammed Nakşbendî Orta Asya'da Semerkand civarında halkı irşâd eden Muhammed Sıddîk isimli Nakşbendî Müceddidî şeyhinin müridi ve halifesidir¹. 18. Yüzyılda Orta Asya'dan İstanbul'a gelmiştir. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur.

Burhâneddin Muhammed Nakşbendî İstanbul'a geldiğinde bazı tasavvufî ıstılahları, rüya tabiri konusunu ve Nakşbendî seyr u sülûk usullerini ele alan *Meslekü'l-envâr ve menbau'l-esrâr* isminde Farsça bir eser kaleme almış ve bu eserini devrin sadr-ı a'zamı Mehmed İzzet Paşa'ya² takdim etmiştir. Paşa, Farsça bilmeyenlerin de istifâde edebilmesi için bu eserin Türkçe'ye tercüme edilmesini arzu etmiş ve bu işi Hoca Süleyman Neş'et'e (ö. 1222/1807) havale etmiştir. Hoca Neş'et de 1212 (1797) senesinde bu eseri Türkçe'ye çevirmiştir. Farsça aslının günümüze ulaşmış olmadığı bilinmiyorsa da, tercümesinin birçok yazma nüshaları vardır³.

Naîmullah Behrâîçî (ö. 1218/1803), *Ma'mûlât-ı Mazhariyye*

Hindistanlı meşhur Nakşbendî-Müceddidî şeyhi Mazhar Cân-ı Cânân'ın müridi olan Na'imullah Behrâîçî tasavvufî âdâbı, zikir, teveccüh, râbîta, hatm-i Hâcegân, namaz, oruç gibi konularda *Ma'mûlât-ı Mazhariyye* isminde Farsça bir eser kaleme almıştır. Hindistan'da neşredilen eser (Kânpûr 1275/1858), Osmanlı son döneminde ismi bilinmeyen bir şahıs tarafında Türkçe'ye tercüme edilmiştir⁴. Bu tercüme yüksek lisans tezi olarak çalışılmış ve yeni harflere de aktarılmıştır⁵.

Abdullah Dehlevî (ö. 1240/1824), *Îzâhu't-tarîka*

Hindistanlı Nakşbendî-Müceddidî şeyhlerinden Mazhar Cân-ı Cânân'ın mürid

1. Silsilesi: İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî, Muhammed Saîd Sirhindî, Abdülehad Vahdet Sirhindî, Muhammed Âbid Sünnâmî, Mûsâ Hân Hoca Dehbîdî, Muhammed Sıddîk, Burhâneddin Muhammed Nakşbendî (müellif). Bu silsileyi müellif, eserinin baş tarafında kendisi kaydetmiştir.
2. Sadâret vazifesi: 1209-1213/ 1794-1798. → Ahmed Câvid 1271: 47-49.
3. SeyyidBurhâneddinMuhammedNakşbendî, *Meslekü'l-nvârveMenba'u'l-esrâr*, trc. Hoca Neş'et, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 2483, vr. 1b-54b; İstanbul Belediye Ktp., K-569; Süleymâniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, 2473 (64 varak).
4. Bu tercümenin el yazma bir nüshasının fotokopisi kütüphanemizdedir.
5. Hatice GARGU (2015), *Mevlânâ Hâce Naîmullah Behrâîçî'nin Ma'mûlât-ı Mazhariyye İsimli Eserinin Türkçe Tercemesi'nin Transkripsiyon ve Tahlili*, YL tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ebû Abdullah Muhammed Semerkandî (ö. 1116/1704), *Muhtasaru'l-velâye*

Aslen Semerkandlı olduğu anlaşılan Ebû Abdullah Muhammed Semerkandî Hicâz'daki Nakşbendî-Müceddidî şeyhi Ahmed Yekdest Cûryânî'nin mürid ve halifesidir¹. İstanbul'a gelip Üsküdar'ın Şemsi Paşa semtinde tekke şeyhliği yapmış ve 1116 (1704) senesinde vefat edip Karaca Ahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir (Vassâf 2006: 2/ 102).

Muhtasaru'l-velâye isimli Farsça eserinde Allah'ın zâtı, sıfatları, marifetullah, Nakşbendiyye silsilesi ve âdâbı, zikir, teveccüh, murâkabe, râbıta gibi konular ele alınmıştır. Yazma nüshaları bulunan eserin metni yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır².

Muhtasaru'l-velâye Osmanlı döneminde Neccârzâde Şeyh Rızâ Efendi (ö. 1159/1746) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Birçok yazma nüshası olan bu tercüme³ Osmanlı döneminde neşredilmiştir⁴. Tercüme, yüksek lisan tezi olarak yeni harflere de aktarılmıştır⁵.

Abdullah Nidâî Kâşgarî (ö. 1174/1760), *Risâle-i Hakkıyye* (veya *Risâle-i Hafıyye*)

Kâşgar'da doğup İstanbul'da vefat eden Nakşbendî şeyhlerinden Abdullah Nidâî Kâşgarî'nin *Risâle-i Hakkıyye*⁶ isimli Farsça eseri, Osmanlı döneminde Edirne kadısı Mustafa İsmâmeddin (ö. 1203/1789?)⁷ ve İsmail Müfid Efendi⁸ tarafından iki defa tercüme edilmiştir.

1. Cûryânî'nin şeyhi Muhammed Ma'sûm Sirhindî'dir. Muhammed Ma'sûm'un şeyhi de İmâm-ı Rabbânî'dir.
2. Elif Namoğlu (2012), *Ebû Abdullah Muhammed es-Semerkandî'nin Muhtasaru'l-velâye Adlı Eseri (Metin-İnceleme)*, YL tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Farsça metnin tahkiki ve Türkçe inceleme şeklindedir). Farsça eserin bazı yazma nüshaları: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 2914 (53 varak); Millet Ktp., Ali Emîri Frs., nr. 962 (vr. 11b-92a)
3. Meselâ: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 2470.
4. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1272/1855 (63 sayfa).
5. Ayşe Serra Kesikbaş (2011), *Muhtasaru'l-velâye Tercümesi (Metin ve İnceleme)*, YL tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
6. Güller Nuhoglu (2004), *Abdullah Nidâî-vi Kâşgarî ve Hakkıyye Risâlesi*, İstanbul: Simurg Kitapçılık.
7. Abdullah Nidâî Kâşgarî, *Risâle-i Hafıyye*, trc. Edirne Kadısı Mustafa İsmâmeddin, İstanbul Belediye Ktp., O.E.Yzm., nr. 919, vr. 1b-50b; Edirne Selimiye Yazma Eser Ktp, nr. 106/1. Mütercim, müellifin mürididir. Hayatı için → Günel 2016: 640-641.
8. Abdullah Nidâî Kâşgarî, *Risâle-i Hakkıyye Tercümesi*, trc. İsmail Müfid Efendi, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1422. (Tercüme tarihi: 1205/1790. Mütercim, müellifin mürididir).

İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî (ö. 1034/1624), *Mektûbât*, *Mebde'* ve *Me'âd*

İmâm-ı Rabbânî, Hindistan'da yaşamış bir Nakşbendî şeyhidir. Müceddid-i Elf-i Sâni lakabıyla anılır.

Mektûbât: İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî'nin müridlerine ve dostlarına yazdığı toplam 536 mektuptan oluşan üç ciltlik Farsça bir eserdir. Bir çok baskısı olan *Mektûbât* Osmanlı döneminde Müstakîmzâde Süleyman Sa'deddîn Efendi (ö. 1202/1787) tarafından h. 1162-1165 yılları arasında Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edilmiş ve daha sonra yayınlanmıştır (İstanbul 1277/1860).

Mebde'* ve *Me'âd: İmâm-ı Rabbânî'nin seyr u sülûk mertebeleri hakkında Farsça bir eserdir. Müellifin farklı zamanlarda yazdığı 61 parça yazısının, müridlerinden Muhammed Sıddîk Bedahşî Kişmî (ö. 1050/1640) tarafından 1019 (1610) senesinde derlenmesiyle oluşmuştur. Eser Delhi, Lahor ve Karaçi'de neşredilmiş¹, İstanbul'da Karaçi neşrinin tıpkıbasımı yapılmıştır². *Mebde'* ve *Me'âd* Osmanlı döneminde Harputlu Beyzâde Ali Efendi (ö. 1322/1904) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş ve neşredilmiştir³.

Muhammed Ma'sûm Sirhindî (ö. 1079/1668), *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, *Hasenâtü'l-Haremeyn*

Mektûbât: Muhammed Ma'sûm, İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî'nin oğludur. Muhammed Ma'sûm'un mektupları üç cilt hâlinde derlenerek yayınlanmıştır (*Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, Karaçi 1396/1976). Farsça olan bu mektuplar, Osmanlı döneminde Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn Efendi (ö. 1202/1787) tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve neşredilmiştir (İstanbul 1277/1860).

Hasenâtü'l-Haremeyn: Muhammed Ma'sûm 1068 (1658) senesinde Hicâz'a gitmiş, orada nâil olduğu ilhâm ve keşifler oğlu Muhammed Ubeydullah tarafından *Hasenâtü'l-Haremeyn* adıyla Arapça olarak derlenmiş, daha sonra Muhammed Şâkir b. Bedreddîn Sirhindî tarafından Farsça'ya çevrilmiştir. Bu Farsça nüsha Muhammed İkbâl Müceddidî'nin tahkikiyle neşredilmiştir (Lahor 1981). Eser Osmanlı döneminde Müstakîmzâde Süleymân Sa'deddîn Efendi tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir⁴.

1. *Mebde'* ve *Me'âd*, Delhi, Matba-i Ensârî, 1307/1889; *Resâil-i Müceddidiyye*, nşr. Mahbûb İlâhî, Lahor 1965, içinde, s. 57-140; *Mebde'* ve *Me'âd*, Karaçi, İdâre-i Müceddidiyye, 1968.

2. *Mebde'* ve *Me'âd*, İstanbul, Hakikat Kitabevi, 1994.

3. *Risâle-i Celile-i Mebde'* ve *Me'âd*, trc. Beyzâde Ali Harputî, Kastamonu 1290/1873.

4. Tercümenin nüshalarından biri için → Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 2848, vr. 1b-27b.

Abdülvehhâb Hemedânî Sâbûnî (ö. 954/1547), *Sevâkıbu'l-menâkıb*

Abdülvehhâb Hemedânî Hemedan'da doğmuş, Kâhire'de bulunmuş, Medîne'de vefat etmiş bir Nakşbendî mensubudur (Alparslan 1988: 286-287).

Sevâkıbu'l-menâkıb: Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin menkıbelerini ihtivâ eden Ahmed Eflâkî'ye (ö. 761/1360) âit *Menâkıbu'l-ârifin* isimli Farsça eserin kısaltılmış ve dil yönünden düzeltilmiş bir şekli olan *Sevâkıbu'l-menâkıb*, Abdülvehhâb Hemedânî tarafından 947 (1540) senesinde kaleme alınmıştır. *Sevâkıb*'ın Farsça metni Ârif Nevşâhî tarafından Tahran'da neşredilmiştir¹. Bu eser Osmanlı döneminde iki defa Türkçeye tercüme edilmiştir. İlk tercüme Dervîş Halîl Senâî (ö. 950/1543) tarafından muhtasar olarak yapılmış ve Kânûnî Sultan Süleyman'a takdim edilmiştir. Bu tercümenin Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Hâlet Efendi İlavesi, nr. 49 ve 50) iki nüshası mevcuttur. *Sevâkıbu'l-menâkıb*'ın ikinci tercüme ise Dervîş Mahmûd Mesnevîhân tarafından 998 (1590) senesinde yapılmış ve Sultan III. Murâd'a ithâf edilmiştir. Bu ikinci tercümenin çok sayıda yazma nüshaları vardır. Ayrıca Osmanlı döneminde *Müzekkî'n-nüfus* isimli eserin kenarında basılmıştır (İstanbul 1281) (Nevşâhî 2005: 697-707). Eser yeni harflere de çevrilip yayınlanmıştır².

Muhammed b. Hüseyin Kazvîni (978/1570'ten sonra), *Silsilenâme-i Hâcegân-ı Nakşbend*

Nakşbendiyye'nin Kâsâniyye koluna mensup olan Muhammed b. Hüseyin Kazvîni³ h. 978'de (1570) Şam'da *Silsilenâme-i Hâcegân-ı Nakşbend* isminde Farsça bir eser kaleme almış ve başlangıçtan kendi zamanına kadar gelen Nakşbendî şeyhleri hakkında kısa bilgiler vermiştir. Muhtelif yazma nüshaları olan eser⁴, Osmanlı döneminde Mustafa b. Hayreddin tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir⁵.

1. Abdülvehhâb Hemedânî (1390 hş./2011), *Sevâkıbu'l-menâkıb-ı Evliyâullâh*, nşr. Ârif Nevşâhî, Tahran: Merkez-i Pejûtheşî-yi Mirâs-ı Mektûb.
2. Dervîş Mahmud-ı Mesnevîhan (2007), *Sevâkıb-ı Menâkıb*, nşr. Hüseyin Ayan, Gönül Ayan ve Erdoğan Erol, Konya: Rumi Yayınları.
3. Silsilesi: Ubeydullah Ahrâr, Muhammed Kâdî Semerkandî, Ahmed Kâsânî Dehbîdî, Muhammed İslâm Cüybârî, Mevlânâ Hüseyin Kazvîni (ö. 974 Şam), Muhammed b. Hüseyin Kazvîni (müellif).
4. Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 1381, vr. 1b-14; Süleymaniye Ktp., lala İsmail, nr. 155; Millet Ktp, A.E. Şer'iyye, nr. 1035.
5. Kazvîni, *Silsile-i Hâcegân-ı Nakşbendiyye Tercümesi*, trc. Mustafa b. Hayreddin, Süleymaniye Ktp., Hüseyin Paşa, nr. 408, vr. 1a-17a.

küçük bir bölümü, Osmanlı döneminde La'lizâde Abdülbâkî Efendi (ö. 1159/1746) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir¹.

Hilâlî-i Çağatâyî (ö. 936/1529), *Sıfâtü'l-âşıkîn*

Aşkın mâhiyeti ve sadâkat, vefâ, cömertlik, cesâret, alçak gönüllülük, edep gibi konuların işlendiği yirmi bölümden meydana gelen Farsça bir mesnevi olan *Sıfâtü'l-âşıkîn*'in her bölümünde konular birer küçük hikâye ile açıklanmıştır². Bu eser Osmanlı döneminde Emîrî diye bilinen Mehmed b. Musa Paşa (ö. 1005/1595'den sonra) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir³.

Fahredden Ali b. Hüseyin Safî (ö. 939/1532), *Reşahât-ı Aynü'l-hayât*

Fahredden Ali Safî, Nakşbendî şeyhlerinden Ubeydullah Ahrâr'ın müridlerinden olup Herat'ta yaşamıştır.

Reşahât-ı Aynü'l-hayât, Safî lakabıyla anılan Fahredden Ali b. Hüseyin Vâiz Kâşifî'nin kaleme aldığı Farsça bir eser olup Hâcegân ve Nakşbendî şeyhlerinin, özellikle de Ubeydullah Ahrâr'ın sözlerini ve menkıbelerini ihtivâ etmektedir. Ali Asgar Muîniyân tarafından tahkikli neşri yapılan eser (Tahran 1977) Osmanlı döneminde iki defa Türkçe'ye tercüme edilmiştir. İlk tercüme, Muhyî Gülşenî (ö. 1014/1605) tarafından 977 (1569) senesinde kaleme alınan ve *Zincîr-i Zeheb* ya da *Reşahât-ı Muhyî* adıyla bilinen eserdir. Osmanlı Türkçesi ile yazılan bu eser *Reşahât*'in bazen özet, bazen de ilâveli bir tercümedir⁴. Yeni harflere çevrilip yayınlanmıştır⁵. *Reşahât*'in ikinci tercümesi, Ârifî nisbesiyle bilinen Trabzonlu Muhammed Ma'rûf b. Muhammed Şerîf (ö. 1002/1594)⁶ tarafından 993'te (1585) yapılmıştır. Osmanlı döneminde birkaç kez neşredilmiştir⁷.

1. Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 636, vr. 246b-266b.

2. Farsça eserin yazma bir nüshası: Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 435 → Sevqi 1998: 21-22.

3. Emîrî, *Sıfâtü'l-âşıkîn*, İsveç, Uppsala Üniversitesi Ktp., O Vet 63, vr. 235b-290b → Güleç ve Averbek 2018: 255-256; Ayrıca → İsmail Güleç, Güler Doğan Averbek ve Turgay Şafak (2019), *Gönül Erlerinin Vasıfları: Emîrî'nin Sıfâtü'l-âşıkîn Tercümesi*, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

4. Bu eserin bir nüshası İstanbul'da Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, nr. 127'de (yeni nr. 302) kayıtlı olup 296 varaktan müteşekkildir. Bu nüsha bizzat Muhyî Gülşenî tarafından 1013 (1604) senesinde istinsah edilmiştir. Eserin baş ve son taraflarında Muhyî'nin ilâveleri bulunmaktadır.

5. Muhyî-i Gülşenî (2014), *Reşehât-ı Muhyî*, nşr. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

6. Hayatı için → Nev'izâde Atâî 1268/1852: 327-328; Mehmed Tâhir 1333/ 1915: II/ 22.

7. Bulâk 1256/1840; İstanbul 1291/1874. *Reşahât*, Çağatay Türkçesine de Molla Hodaybergan tarafından tercüme edilmiştir → Tosun 2011:156-157.

tercüme ve şerhidir. Eser, İrec Efşâr tarafından Tahran'da neşredilmiştir (*Levâmi' ve Levâyih*, Tahran 1360/1981). *Levâmi'*, Tâhirü'l-Mevlevî (ö. 1951) tarafından Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir (CÂMÎ: 64-205).

Şerh-i Rubâiyyât: Abdurrahmân Câmî tarafından nazm edilen rubâilerin, yine Câmî tarafından yapılan şerhlerinden oluşan Farsça bir eserdir. Konusu vahdet-i vücûd ve Nakşbendiyye tarikatındaki onbir esastır. Eser, Osmanlı son döneminde Tâhirü'l-Mevlevî tarafından 1927'de Türkçeye tercüme edilmiştir. Bilinen tek nüshası Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde (Yazmalar, nr. 21, s. 206-266) bulunan tercüme Abdurrahman Acer tarafından yeni harflere çevrilerek neşredilmiştir¹.

Bahâristân: Câmî'nin *Bahâristân* isimli Farsça eseri Üsküdarlı Şem'î Efendi (ö. 1011/1602) tarafından tercüme ve şerh edilmiştir. *Şerh-i Bahâristân* adıyla Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa adına kaleme alınan eserin çeşitli kütüphanelerde nüshaları vardır². *Şerh-i Bahâristân* üzerine Davut Akar yüksek lisans çalışması yapmıştır³ (Özürk 2010: 503-504).

Muhammed Kâdî Semerkandî (ö. 921/1515), *Silsiletü'l-ârifin ve tezkiretü's-siddikîn*

Muhammed Kâdî Semerkandî, Nakşbendî şeyhlerinden Ubeydullah Ahrâr'ın müridi ve halifesidir.

Silsiletü'l-ârifin ve tezkiretü's-siddikîn: Eser, bir Mukaddime, üç Fasil ve bir Hâtîme'den oluşur. Mukaddime, Hak Teâlâ'yı tanımak ile müridliğin ve şeyhliğin âdâbı konularına dâirdir. 1. Fasil, Ubeydullah Ahrâr'ın ilk hallerini; 2. Fasil, sohbetlerinde anlattığı hakikatleri ve incelikleri; 3. Fasil, kerâmetlerini, Hâtîme de ilk dönem sûflerinin ahlâk ve hikâyelerini ihtivâ etmektedir. Muhtelif yazma nüshaları bulunan eser⁴, Tahran'da neşredilmiştir⁵. Eserin

-
1. Molla Câmî (2014), *Şerh-i Rubâiyyât*, trc. Tâhirü'l-Mevlevî, hzr. Abdurrahman Acer, İstanbul: Litera Yayıncılık.
  2. Süleymaniye Ktp., Servili, nr. 232, Lala İsmâil Paşa, nr. 522; Ankara TDK Ktp., TY, nr. A 78.
  3. Davut Akar (1999), *Şem'î: Şerh-i Bahâristân. Giriş- Metin*, YL tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
  4. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 2830, vr. 2a-209a (bu nüsha baştan 10 varak kadar eksiktir); MÜNZEVİ 1988: 842-843.
  5. Muhammed b. Burhâneddin Semerkandî (1388 hş./2009), *Silsiletü'l-ârifin ve tezkiretü's-siddikîn*, nşr. İhsânullah Şükrullâhî, Tahran: Kitâbhâne, Müze ve Merkez-i Esnâd-ı Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî.

Risâle-i Vâlidîyye Osmanlı döneminde Hızır Bey (ö. 924/1518), Mehmed Emîn Tokâdî (ö. 1158/1745)¹, Mehmed Rif'at Kâdirî (ö. 1269/1853)² ve Harputlu Beyzâde Ali Efendi (ö. 1322/1904)³ tarafından Osmanlı Türkçesi'ne çevrilmiştir.

Abdurrahmân Câmî (ö. 898/1492), *Nefahâtü'l-üns, Levâyih, Levâmi'*, *Şerh-i Rubâiyyât, Bahâristân*

Herât'ta yaşamış olan Abdurrahman Câmî, Nakşbendî şeyhlerinden Sa'deddin Kâşgarî'nin müridi ve halifesidir.

Nefahâtü'l-üns min hazarâti'l-kuds: Kendi dönemine kadar yaşayan meşhur sûfîlerin söz ve menkıbeleri ile bazı tasavvufî ıstılahları açıklayan Farsça bir eserdir. Ali Şîr Nevâî tarafından *Nesâyimü'l-mahabbe* adıyla Çağatay Türkçesine çevrilen eser, Osmanlı sahasında bazı ilâveler yapılarak iki defa Türkçe'ye çevrilmiştir. Bursalı Lâmi'î Çelebi diye bilinen Mahmûd b. Osman (ö. 933/1532) tarafından bazı Osmanlı mutasavvıfları ve Câmî'nin terceme-i hâli gibi ilâveler yapılarak *Fütûhu'l-mücâhidîn li-tervîhi kulûbi'l-müşâhidîn* adıyla tercüme edilip neşredilmiştir⁴. Hacı Ali Efendi Tosyavî tarafından 1084/1674 senesinde *Tuhfetü'l-mücâhidîn ve behcetü'z-zâkirîn* adıyla yine ilaveli olarak tercüme edilmiştir⁵.

Levâyih: Vahdet-i vücûdla ilgili konuların ele alındığı bir eserdir. Bu Farsça mensûr eser Osmanlı döneminde Şemseddin Sivasî (ö. 1006/1597) tarafından *es-Safâyih fi-Tercemeti'l-Levâyih* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu tercüme Melek Gündüz Karacan tarafından yeni harflere çevrilip neşredilmiştir⁶. Câmî'nin *Levâyih* isimli Farsça eserini ayrıca h. 989'da (1581) Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh Tosyavî (ö. 996/1588) de Türkçe'ye tercüme etmiştir⁷.

Levâmi': İbnü'l-Fâriz'in (ö. 632/1235) Arapça *Kasîde-i Hamriyye*'sinin Farsça

1. Bu tercüme 1135'te veya 1136'da (1723-24) yapılmıştır. Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 362, vr. 151b-163a; Millet Ktp., Ali Emîrî Şer'iyye, nr. 832, vr. 35b-41b. Mütercim için → Vassâf 2006: II/ 34-44.

2. Süleymaniye Ktp., *Yazma Bağışlar*, nr. 4342, vr. 13b-27a. Esâsen tercüme 20a varağında biter, bundan sonra mütercim bazı Kâdirî şeyhleri hakkında kısa bilgiler vererek eseri sürdürür.

3. Beyzâde Ali Efendi'nin diğer eserleriyle birlikte mecmuanın sonunda neşredilmiştir (İstanbul 1276/1859), s. 1-8. Mütercim için → SUNGURÖĞLU 1958: II/ 110 vd.; MEMİŞ 2000: 197-198.

4. İstanbul 1289/1872.

5. Nuruosmaniye Ktp., nr. 2293 (624 varak). Köstendilli Süleyman Şeyhî Efendi'nin (ö. 1235/1819) *Bahrü'l-velâye* isimli Türkçe eserinin temel kaynaklarından biri de *Nefahâtü'l-üns*'tür.

6. Molla Câmî (2016), *Seyr u Sülûk ve Vahdet-i Vücûda Dâir Levâyih*, trc. Şemseddin Sivasî, hzr. Melek Gündüz KARACAN, İstanbul: Litera Yayıncılık.

7. Abdülmecîd Tosyavî (trc.), *Tercümetü'l-Levâyih*, Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 36, vr. 221b-230b. Mütercimnin hayatı ve eserleri için → HAYTA 2008.

döneminde Hızır Bey (924/1518).¹ ve Mustafa b. Hüseyin Sâdikî Nakşbendî² tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Risâle-i Havrâiyye (ya da *Şerh-i Havrâiyye*): Ebû Sa'îd-i Ebu'l-Hayr'ın "Havrâ" (hüriler) kelimesiyle başlayan rubâîsinin şerhi olup Farsça'dır. Ubeydullah Ahrâr, bu rubâînin bazı hastaların yanında okununca onları iyileştirdiğini duymuş, onun manalarını araştırmaya başlamış ve rubâîyi şerh ederek bu eserini meydana getirmiştir. Kütüphanelerde birçok yazma nüshası olan eser³, birkaç defa neşredilmiştir⁴. Eser, Osmanlı döneminde Hızır Bey tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir⁵.

Risâle-i Vâlidiyye: Babası, Ubeydullah Ahrâr'dan yüksek mânevî makamlara ulaşmaya sebep olacak hususları yazmasını istemiş, Ahrâr da bu talep üzerine bu küçük Farsça eseri kaleme almıştır. Eserde ibâdet, mârifetullah, Hz. Peygamber'e uymak, zikir ve Allah sevgisi gibi konular ele alınmaktadır. Birçok yazma nüshası bulunan eser⁶, Ârif Nevşâhî tarafından neşredilmiştir (Nevşâhî 1373/1994: 65-77)⁷.

1. Hızır Bey, *Tercüme-i Külliyyât-ı Hâce Ubeydullâh-i Ahrâr* adıyla Ahrâr'ın *Risâle-i âlidiyye*, *Şerh-i Havrâiyye* ve *Fıkarât* adlı eserlerini Türkçe'ye çevirmiştir. Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 2047, vr. 148a-155a (*Risâle-i Vâlidiyye*), vr. 155a-158b (*Şerh-i Havrâiyye*), vr. 158b-222a (*Fıkarât*). Bu tercümenin sonunda mütercim olarak Mevlânâ Hızır Bey'in ismi kaydedilmiştir. İstanbul'un ilk kadısı olan Mevlânâ Hızır Bey'in 863 (1459) senesinde vefat ettiği, *Fıkarât*'in ise en erken 890 senesinde yazıldığı düşünülürse mütercimin bu zât olamayacağı ortaya çıkar. Ancak bazı araştırmacılar nüshanın sonundaki kayda bakarak tercümeyle ona izâfe etmişlerdir (→ Yazıcıoğlu 1998: 414). Mütercim, muhtemelen Mevlânâ Hızır Bey'in torunu ve Nakşbendî şeyhi Emîr Ahmed Buhârî'nin halifelerinden olan Hızır Bey (Çelebi) b. Ahmed Paşa b. Mevlânâ Hızır Bey'dir (ö. 924/1518). Hayatı için → Mecdî Mehmed 1269/1853: 431.
2. Buzât, Hâce Ahmed Sâdik Tâşkendî Nakşbendî'nin (ö. 994/1586) müridi ve padişah'ın husûsî imamı idi. Rabî'u'l-âhîr 1018'de (1609) *Fıkarât Tercemesi*'ni tamamlamıştır (bazı nüshaları: Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 362, vr. 1b-151a; Süleymaniye Ktp., Ali Nihat Tarlan, nr. 63, vr. 1b-75b). Bazı kütüphaneler bu zâtı, Muslihuddîn Mustafa Nakşbendî (ö. 1068/1658) ile karıştırıp kataloglara onun ismiyle kaydetmişlerdir.
3. Meselâ: Süleymaniye, Esad Efendi, nr. 1688, vr. 114b-118a; Millet Ktp., A.E.Fârsî, nr. 77, vr. 142b-146a.
4. İlk kez Valentin Jukovskî tarafından *Esrârü'l-tevhîdî Makâmâtî's-Şeyh Ebi Sa'îd* adlı eserinde (St. Petersburg 1899, s. 488-493), daha sonra da Sa'îd Nefîsî tarafından *Sühanân-ı Manzûm-i Ebû Sa'îd-i Ebu'l-Hayr* adlı eserinde (Tahran, ts. s. 126-131) neşredilmiştir. Son olarak Ârif Nevşâhî tarafından *Resâil-i Hâce Ahrâr* (Herat 2015) içinde neşredilmiştir.
5. Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 2047, vr. 155a-158b.
6. Meselâ: Millet Ktp., A.E.Fârsî, nr. 77, vr. 50b-57b.
7. Ayrıca *Resâil-i Hâce Ahrâr* (Herat 2015) içinde yayımlanmıştır.

fazîleti ve nâfile namaz konularını müstakil bölümlerde ele alıp anlatmış, son bölüm olan hâtimedede ise Bahâeddîn Nakşbend ve Alâeddîn Attâr'ın bazı hikmetli sözlerini nakletmiştir. Muhtelif yazma ve matbu nüshaları bulunan eser¹, Osmanlı döneminde Nakşbendî-Müceddidî ve Melâmî şeyhi La'lîzâde Abdülbâkî Efendî (ö. 1159/1746) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir².

Ya'kûb Çerhî'nin *Tefsîr-i Ya'kûb Çerhî* isimli Farsça eseri, Fâtîha sûresi ile Kur'ân'ın son iki cüzü üzerine yapılmış olup birkaç defa neşredilmiştir³. Bu eserin Osmanlı döneminde Gurâbzâde Ahmed b. Abdullah (ö. 1099/1688) tarafından h. XI. (m. XVII.) asırda Osmanlı Türkçesine çevrildiği iddia edilmiş ise de (Mehmed Tâhir 1333/1915: I/ 239-240), Gurâbzâde, *Zübedü âsâri'l-Mevâhib ve'l-envâr*⁴ isimli tefsirinin başında bu eserini hazırlarken Ya'kûb Çerhî, Beyzâvî ve Hüseyin Vâiz Kâşîfî'nin eserlerinden yararlandığını söylediğine göre (Gurâbzâde Ahmed 1292-1294: 1/ 3-4), bu eser tam bir tercüme sayılamaz.

Ubeydullah Ahrâr (ö. 895/1490), *Fıkarât*, *Risâle-i Havrâiyye*, *Risâle-i Vâlidîyye*

Nakşbendî şeyhlerinden olan Ubeydullah Ahrâr Taşkent'te doğmuş, Semerkand'da vefat etmiştir.

Fıkarât: Tevhîd, fenâ, kurb, tecellî zikir ve vukûf-i kalbî gibi konulara dâir Farsça bir eserdir. Kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunan eser, birkaç defa neşredilmiş⁵ son olarak Ârif Nevşâhî tarafından *Resâil-i Hâce Ahrâr* isimli mecmua içinde yayınlanmıştır (Herât: İntişârât-ı Ahrârî, 2015). *Fıkarât*, Osmanlı

1. Farsça yazma nüshalarından biri: Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1386, vr. 2b-14a. İlk kez Muhammed Mahbûb Ali tarafından *Resâil-i Sitte-i Zarûriyye* içinde tahkiksiz olarak neşredilmiş (Delhi 1308/1891, s. 15-37), daha sonra Muhammed Nezîr Râncâh tarafından tahkik, tahrir ve Urduca tercümesiyle birlikte yayınlanmıştır (İslâmâbâd 1983).

2. Ya'kûb Çerhî, *Tercüme-i Risâle-i Ünsîyye*, trc. La'lîzâde Abdülbâkî, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 636, vr. 227b-242b; Süleymaniye Ktp., Nafiz Paşa, nr. 446, vr. 116a-131b. Eser ayrıca, 1008 (1599) tarihinde Nakşbendî şeyhi Mudurnulu Şa'bân Efendî'nin (ö. 1002/1593) müridi Bâli Alizâde İbrâhîm b. Muhammed Sîvâsî tarafından bazı kısaltma ve ilâvelerle tercüme edilmiş ise de, bu tam ve sağlıklı bir tercüme sayılamaz (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3702, vr. 159b-177b).

3. Leknev 1308/1890; Bombay 1326/1908.

4. Bu eser, Fâtîha'dan Nâs'a kadar tam tefsirdir.

5. Taşkent'te (Taşkent 1910) ve Hindistan'ın Haydarâbâd şehrinde neşredilmiştir (Haydarâbâd, ts., Matba-ı Âyîn-i Dekken).

hitâb Osmanlı döneminde Mûsâ b. Hacı Hüseyin İznîkî (ö. 838/1434) ve Tâhir b. Nebî Ruhâvî (XII/XVIII. asır) tarafından iki defa Osmanlı Türkçe'sine tercüme edilmiştir¹.

Risâle-i Keşfiyye: Zikir, Hakikat-ı Muhammediyye, kelime-i tevhîd, aşk, marifet, tevhîd, tecellî ve vahdet-i vücûdla ilgili Farsça bir eserdir². Osmanlı döneminde Abdullah Salâhî Uşşâkî Efendi tarafından *Risâle-i Vücûd Tercümesi* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir³.

Salâh b. Mubârek Buhârî (ö. 9./15. asır), *Enîsü't-tâlibîn ve Uddetü's-sâlikîn*

Salâh b. Mubârek Buhârî Bahâeddin Nakşbend'in sohbetlerinde bulunmuş⁴, onun vefatından sonra halifesi Alâeddin Attâr'ın (ö. 802/1400) sohbetlerine devam etmiş bir Nakşbendî mensubudur. Bahâeddin Nakşbend'in menkıbelerini *Enîsü't-tâlibîn* adıyla Farsça olarak derlemiştir. Eserin Halil İbrahim Sarıoğlu tarafından tahkikli neşri de yapılmıştır (Tahran 1371 hş./1992). Eser, Osmanlı döneminde Süleyman İzzî Teşrifâtî (ö. 1168/1755) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş ve bu çeviri neşredilmiştir (İstanbul 1328/1910).

Ya'kûb Çerhî (ö. 851/1447), *Risâle-i Ünsiyye*

Risâle-i Ünsiyye Nakşbendiyye tarikat âdâbını konu alan Farsça bir eserdir. Müellif Ya'kûb Çerhî, Bahâeddin Nakşbend'e intisap edişini ve Nakşbendiyye tarikat silsilesini kaydettikten sonra, abdestli bulunmanın fazileti, hafî zikrin

1. İznîkî için → Bağdatlı İsmâil Paşa (1333/1915), *Hediyetü'l-ârifin*, II, 480; Mehmed Tâhir: II, 13-14. İznîkî tercümesinin bir nüshası: İstanbul Ün. Ktp., TY, nr. 1543'te ve 261 varaktan müteşekkildir. Edisyon kritiği de yapılan bu tercüme henüz neşredilmemiştir: Murat Küçük, *Mûsâ b. Hacı Hüseyin İznîkî Terceme-i Faslu'l-hitâb – Giriş İnceleme Metin Dizin*, YÖK Ktp., [Ankara] nr. 51599. *Faslu'l-hitâb* Tâhir b. Nebî Ruhâvî tarafından da Türkçe'ye çevrilmiştir. → Mehmed Tâhir, a.g.e, III, 83. İstanbul'da Âtuf Efendi Kütüphânesi'ndeki mütercimi kayıtlı olmayan ancak İznîkî tercümesinden farklı olan *Faslu'l-hitâb* tercümesi Ruhâvî'ye ait olabilir (Âtuf Efendi Ktp., Âtuf Efendi blm., nr. 1388).

2. Bir nüshası için → Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 616, vr. 142b-148a.

3. Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 633, vr. 77b-94b. Yeni harfli neşri için → CEYHAN 1998.

4. Salâh b. Mubârek h. 785 senesinde Alâeddin Attâr vâsıtasıyla Bahâeddin Nakşbend'in sohbetlerine gitmeye başladığını söyler → BUHÂRÎ 1371 hş./1992: 66.

Türkçeye çevrilmiştir (YAZICI 2004: 114-115). Eser, Kemâl Ahmed Dede (ö. 1024/1615 ?) tarafından da muhtasar olarak ve nazmen Türkçeye çevrilmiştir¹.

Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 792/1390 ?), *Dîvân*

Hâfız-ı Şîrâzî'nin Farsça Dîvân'ı meşhurdur. Osmanlı döneminde Sûdî Bosnevî tarafından *Şerh-i Dîvân-ı Hâfız-ı Şîrâzî* (Bulak 1250) adıyla Türkçeye tercüme ve şerh edilmiştir. Sûdî'nin bu şerhi, İsmet Settârzâde tarafından *Şerh-i Sûdî ber Hâfız* adıyla Farsçaya çevrilip neşredilmiştir (Tahran 1342-1347 hş./ 1964-1969). Ayrıca Konyalı Eş'arîzâde Mehmed Vehbi Efendi (ö. 1244/1828) de Hâfız'ın şiirlerini tasavvufî bir görüşle şerhetmiştir (*Şerh-i Dîvân-ı Hâfız*, Bulak 1273; I-II, İstanbul 1286, 1288-1289)².

Muhammed Pârsâ (ö. 822/1420), *Risâle-i Kudsiyye; Faslü'l-hitâb; Risâle-i Keşfiyye*

Risâle-i Kudsiyye: Nakşbendiyye tarikatına mensup Buharalı Muhammed Pârsâ'nın (ö. 822/1420), şeyhi Bahâeddîn Nakşbend'in sohbetlerinde tuttuğu notları bilâhare şerh etmesiyle meydana getirdiği Farsça bir eserdir. İçinde zikir, telvîn, temkîn, cem, fark, velâyet, fenâ ve bakâ gibi tasavvufî konular bulunmaktadır. Ahmed Tâhirî İrâkî (Tahran 1975) ve Melik Muhammed İkbâl (Râvelpindî 1975) tarafından tahkikli olarak neşredilen eser, Osmanlı döneminde Abdullah Salâhî Uşşâkî (ö. 1196/1782) tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve neşredilmiştir (İstanbul 1323/1905).

Faslü'l-hitâb bi-vasli'l-ahbâb: Muhammed Pârsâ'nın Fenâ, bekâ, fütüvvet, tevhdîd, müşâhede, ricâl-i gayb, ashâb ve Ehl-i beyt'e muhabbet konularını ihtivâ eden Farsça bir eserdir. İçinde uzun Arapça alıntılar olduğu için Arapça-Farsça karışımı hâline gelen eser önce tahkiksiz olarak (Taşkent 1331/1913) sonra Celîl Misgernijâd'ın tahkikiyle (Tahran 1381 hş./2003) neşredilmiştir. *Faslü'l-*

1. Kemâl Ahmed Dede, *Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi Mülhâkı, nr. 82 (158 varak). Betül Sinan NİZAM (2010), *Kemâl Ahmed Dede's Verse Narrative Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ (A Verse Version in the Menâkıbü'l-Ârifin Tradition)*, Cambridge, Harvard Üniversitesi.

2. Osman Sacid ARU (2016), *Mehmed Vehbi Konevi'nin Hafız Divanı Şerhi'nde Tasavvufî Unsurlar*, Dr. Tezi, İstanbul: İstanbul Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İbn-i Bezzâz Erdebîlî (Dervîş Tevekkülî, ö. 759/1358'den sonra), *Safvetü's-safâ*

Safeviyye tarikatının kurucusu Safiyyüddin Erdebîlî'nin (ö. 735/1334) söz ve menkıbelerini ihtivâ eden *Safvetü's-safâ* (diğer adıyla *el-Mevâhibü's-seniyye fî menâkıbî's-Safeviyye*) h. 759 (1358) senesinde Dervîş Tevekkülî adıyla da anılan İbn-i Bezzâz Erdebîlî tarafından Farsça olarak kaleme alınmıştır¹. Eserin dördüncü bölümü Osmanlı döneminde Anadolu'da veya İran'da birkaç defa Türkçeye tercüme edilmiştir. İlk tercüme Bedr isimli bir kişiye âit olup Safeviyye'den Şeyh Cüneyd'in müridliği döneminde 861/1456'dan önce yapılmıştır. *Kâşifu'l-kulûb* adıyla da anılan bu tercüme yeni harflere çevrilerek yayınlanmıştır². Eserin dördüncü bölümünün *Tercüme-i Menâkıb-ı Şeyh Safiyyüddin* veya *Makâlât-ı Şeyh Safî* adında başka çevirileri de vardır³. Ayrıca eser, bütününden ancak bazı kısaltmalarla, 949 (1543) senesinde Şirazlı Âzerî Türkü olan Muhammed Kâtib Neşâtî tarafından da Türkçeye çevrilmiş ve bu çeviri yayınlanmıştır⁴. *Safvetü's-safâ*'nın Farsça metni Serap Şah tarafından doktora tezi içinde modern Türkçeye de çevrilmiştir⁵.

Ahmed Eflâkî (ö. 761/1360), *Menâkıbu'l-ârifin*

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin ve çevresindeki bazı zevâtın söz ve menkıbelerini ihtivâ eden Farsça *Menâkıbu'l-ârifin*, Osmanlı döneminde Zâhid b. Ârif tarafından 803 (1400) senesinde *Mahzenü'l-esrâr* adıyla, Gevrekzâde Hasan tarafından 1795'te *Tercüme-i Menâkıbu'l-ârifin* adıyla, Abdülbâki Nâsır Dede tarafından 1797'de *Tercüme-i Menâkıbu'l-ârifin* (veya *Tercüme-i Eflâkî*) adıyla

1. İbn-i Bezzâz Erdebîlî (1373 hş./1994), *Safvetü's-safâ*, nşr. Gulâm Rızâ Tabâtabâi Mecd, Tebrîz.
2. Şeyh Safiyyüddin Erdebîlî (2008), *Makâlât: Şeyh Safî Buyruğu*, nşr. Sönmez Kurlu ve Nizamettin Parlak, İstanbul: Horasan Yayınları.
3. *Tercüme-i Menâkıb-ı Şeyh Safiyyüddin*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 2642 (154 varak); Hacı Selim Ağa Ktp, Kemankeş, nr. 412 (140 varak), nr. 247 (137 varak). Bu son nüshanın yayını için → İbn Bezzaz ve Vehhab Rahman (2009), *Makâlât-ı Şeyh Safî (Safvetü's-safâ 4. Bab)*, Ankara: Alevi Akademisi Yayınları. Ayrıca → Musalı 2017: 166-168.
4. Muhammed Kâtib Neşâtî (2006), *Şeyh Safî Tezkiresi*, hzr. Möhsün Nağisoğlu, Sever Cabarlı, Rauf Şeyhzamanlı, Bakü: Nurlan; Muhammed Kâtib Neşâtî (2017), *Tezkire-i Şeyh Safî: İnceleme Metin Dizin*, 2 cilt, hzr. Feyza Tokar, Ankara: Grafiker Yayınları. Eser, Eski Anadolu, Âzerî ve Çağatay Türkçesinin izlerini taşımaktadır.
5. Serap Şah (2007), *Safvetü's-safâ'da Safiyyüddin-i Erdebîlî'nin Hayatı Tasavvufî Görüşleri ve Menkıbeleri*, Dr. Tezi, İstanbul: Marmara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

on makâmдан (usûl-i aşere) bahseden *Mahbûbu'l-ârifîn* isimli Farsça küçük eser Hindistan'da taşbaskı şeklinde iki defa neşredilmiştir¹. Eser, Osmanlı son döneminde Hocazâde Ahmed Hilmî (ö. 1914) (KARA 1998: 207) tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve *Cerîde-i Sûfiyye* isimli derginin 60 ve 61. sayılarında (1331/1913) neşredilmiştir (Hocazâde Ahmed Hilmî 1331/1913: 60/ 130-131; 61/ 143-145).

Mahmûd b. Osman (ö. 728/1328'den sonra), *Firdevsü'l-Mürşidiyye fi esrâri's-samediyye*

Ebû İshâk İbrâhîm Kâzerûnî'nin (ö. 426/1035) menakıbını ihtivâ eden *Firdevsü'l-Mürşidiyye* Farsça bir eserdir. Mahmûd b. Osman tarafından hicrî 728 (1328) senesinde kaleme alın bu eser², Osmanlı döneminde Mehmed Şevkî (ö. 957/1550 civarı) tarafından *Menâkıb-ı Ebû İshâk-ı Kâzerûnî* adıyla kısaltılarak Türkçe'ye çevrilmiştir³. Bu tercüme Fatih Bayram tarafından yeni harflere aktararak yayınlanmıştır⁴.

Hâcû-yi Kirmânî (ö. 753/1352), *Kemâlnâme*

Hâcû-yi Kirmânî İran'ın Kirmân şehrinde doğmuş, önce Kâzerûniyye (Mürşidiyye) tarikatından Emînüddin Kâzerûnî'ye, sonra Kübreviyye tarikatından Alâüddevle Simnânî'ye mürid olmuş bir mutasavvıf ve şâirdir. Tasavvufî ve ahlâkî bir mesnevî olan *Kemâlnâme* isimli Farsça manzum eserini h. 744'te (1343) yazmıştır⁵. Eser, Osmanlı döneminde Emîrî diye bilinen Mehmed b. Musa Paşa (ö. 1005/1595'ten sonra) tarafından *Ahlâk-ı Kâmilîn* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir⁶.

1. Kânpür'da 1275'te (1858) neşredilen *Ma'mûlât-ı Mazhariyye* isimli eserin sonunda ek olarak basılan eserin adı *Mahbûbu'l-ârifîn* olarak kaydedilmiştir (s. 149-154). Delhi'de 1308 (1891)'de *Resâil-i Sitte-i Zarûriyye* adlı mecmua içindeki neşirde ise eser ismi kaydedilmemiş olup *Risâle-i Şerîfe-i Hâce Azizân Ali Râmîtenî* şeklindedir (s. 9-14). Farsça eserin yazma bir nüshası: İstanbul Üniversitesi Ktp., Farsça Yazmalar, nr. 957, vr. 13b-17a.
2. Mahmûd b. Osmân, *Firdevsü'l-mürşidiyye fi esrâri's-samediyye*, nşr. Fritz Meier, Leipzig 1948; nşr. İrec Efşâr, Tahran 1358 hş./1979. Bu eser, Hatîb Ebû Bekir'in (ö. 502/1109) Kâzerûnî'nin hayatı hakkında kaleme aldığı ve şimdi kayıp olan Arapça eserinin Farsça tercümesidir.
3. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2429 (106 varak); Süleymaniye Ktp., Ömer Fazıl Aköz bölümü, nr. 17.
4. Şevkî Çelebi (2016), *Menâkıb-ı Ebû İshâk-ı Kâzerûnî*, hzr. Fatih Bayram, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
5. Hâcû-yi Kirmânî, *Kemâlnâme*, Nuruosmâniye Ktp., nr. 3773, vr. 38b vd. → Tokmak 1996: 520-521.
6. Emîrî, *Ahlâk-ı Kâmilîn*, İsveç, Uppsala Üniversitesi Ktp., O Vet 63, vr. 176b-229a → Güleç ve Averbek 2018: 247-264.

Mehmed Sa'îd tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve neşredilmiştir (İstanbul 1320/1902).

Mahmûd Şebisterî (ö. 720/1320), *Gülşen-i Râz*, *Mir'âtü'l-muhakkıkîn* Şebisterî'nin Farsça tasavvufi eseri *Gülşen-i Râz* Osmanlı döneminde Elvân-ı Şîrâzî (ö. 829/1426'dan sonra) tarafından manzum olarak Türkçeye tercüme edilmiştir¹. Bu tercüme yeni harflere çevrilmiş ve neşredilmiştir².

Muhammed b. Yahyâ Lâhîcî'nin (ö. 912/1506) yazdığı *Mefâtihu'l-i'câz fî şerhi Gülşen-i Râz* isimli şerh, Osmanlı döneminde Cemâleddin Mahmud Hulvî (ö. 1064/1654) tarafından *Câm-ı Dilnüvâz* adıyla özetlenerek Türkçeye tercüme edilmiştir³. Bu tercüme yeni harflere çevrilerek yayımlanmıştır⁴. Lâhîcî'nin Farsça şerhinden istifadeyle *Gülşen-i Râz Şerhi* adıyla Türkçe bir eser kaleme almaya başlayan Ahmed Avni Konuk ise 157. beyte kadar gelebilmiş, eseri tamamlayamamıştır⁵. Bu çalışma da yeni harflere aktararak yayımlanmıştır⁶.

Şebisterî'nin *Mir'âtü'l-muhakkıkîn* isimli Farsça eseri de Osmanlı döneminde Abdullah Salâhî Uşşâkî tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve bir mecmua içinde neşredilmiştir (İstanbul 1281, s. 95-106)⁷.

Ali Râmîtenî (ö. 721/1321), *Mahbûbu'l-ârifin*

Buhârâ'nın Râmîten köyünde doğan ve Harezmi'de vefat eden Hâcegân tarîkâtı şeyhlerinden Azîzân lakaplı Hoca Ali Râmîtenî'ye⁸ nisbet edilen ve tasavvufta

1. Mahmûd Şebüsterî, *Tercüme-i Gülşen-i Râz*, trc. Elvân-ı Şîrâzî, İstanbul Belediye Ktp., Osman Ergin Yazmaları, nr. 863 (106 varak).
2. Fatih Ülken (2002), *Elvan-ı Şirazi'nin Gülşen-i Râz Tercümesi: İnceleme-Metin*, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Muzaffer Akkuş (2002), *Elvan-ı Şirazi'nin Gülşen-i Râz'ı*, Ankara (Niğde 2004).
3. Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1253.
4. Cemâleddin Mahmud Hulvî (2012), *Câm-ı Dil-nüvâz: Gülşen-i Râz Şerhi*, hzr. Sait Okumuş, İstanbul: İnsan Yayınları.
5. İstanbul Belediye Ktp., OE Yzm., nr. 1810.
6. Mahmûd-ı Şebüsterî (2011), *Gülşen-i Râz*, tercüme ve Şerh: Ahmed Avni Konuk, hzr. Cengiz Gündoğdu, İstanbul: İlk Harf Yayınları.
7. Matbû olmakla birlikte nâdir bulunan bu mecmuanın bir kopyası için → Millet Ktp., Ali Emîrî Şer'iyye, nr. 212.
8. Ali Râmîtenî'nin hayatı ve eseri için → Tosun 2002: 60-63.

Sipehsâlâr Ferîdûn b. Ahmed (ö. 712/1312 ?), *Risâle-i Sipehsâlâr*

Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve çevresindekiler hakkında bilgi veren *Risâle-i Sipehsâlâr*, Osmanlı döneminde iki defa Türkçe'ye tercüme ve neşredilmiştir. Mütercimlerden biri Ahmed Avni Konuk¹, diğeri Midhat Bahârî Hüsâmî'dir².

Sultân Veled (ö. 712/1312), *İbtidânâme, İntihânâme, Rebâbnâme*

İbtidânâme: Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin oğlu olan Sultan Veled'in *İbtidânâme* (diğer adıyla *Velednâme*) isimli Farsça manzum eseri 16. Yüzyılda Konyalı Muhyî tarafından nazmen *Tercüme-i İbtidânâme* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Eser, Mevlânâ, halîfeleri ve çevresi hakkında bilgiler vermektedir. Bu tercüme Cihan Okuyucu ve Sadık Yazar tarafından yeni harflerle neşredilmiştir³.

İntihânâme: Sultan Veled'in *İntihânâme* isimli Farsça eseri, Niğdeli İbrahim Hakkı Eroğlu (ö. 1955) tarafından Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir. Osmanlıca el yazması nüsha Selçuk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Mevlânâ Dökümantasyon Merkezi'ndedir. Eser, Hülya Küçük tarafından yeni (latin) harflere çevrilerek *Küpten Sızan Sırlar: İntihânâme-i Sultan Veled* adıyla neşredilmiştir (İstanbul: Ataç Yayınları, 2010).

Rebâbnâme: Sultân Veled'in *Rebâbnâme* isimli eseri de yine İbrahim Hakkı Eroğlu tarafından Osmanlı Türkçesine çevrilmiş, bu tercüme Amber Güneysel tarafından yeni harflere aktararak neşredilmiştir (Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2011).

Hüseyin b. Âlim Hüseyinî Sâdât el-Gûrî (ö. 718/1318 ?), *Nüzhetü'l-ervâh*

Sühreverdiyye tarîkatı şeyhi Bahâeddin Zekerıyyâ Multânî'nin mürid ve damadı olan Hüseyinî Sâdât el-Gûrî'nin (NİZAMİ 1999: 24) Farsça manzum ve mensur karışık olarak yazdığı *Nüzhetü'l-ervâh*, Osmanlı döneminde Divriğili

1. Sipehsâlâr (1331), *Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî*, trc. Ahmed AVNİ KONUK, İstanbul.

2. Sipehsâlâr (1331), *Tercüme-i Sipehsâlâr be Menâkıb-ı Hüdâvendigâr*, trc. Midhat BAHÂRİ HÜSÂMÎ, İstanbul.

3. Konyalı Muhyî (2018), *Tercüme-i İbtidânâme*, hzt. Cihan OKUYUCU ve Sadık YAZAR, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

tarafından Farsça olarak şerh edilmiş¹, bu Farsça şerh de 16. Yüzyılda Mehmed Rahmî tarafından *Tuhfe-i Dûstân Şerh-i Bostân* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir². Bostan'ı Türkçe olarak şerh edenlerden biri de Şem'î lakabıyla anılan Şem'ullah Mehmed'dir (ö. 1011/1602) (ÖZÜRK 2010: 503-504)³. *Bostân*'ı Türkçe olarak şerh eden bir başka kişi Bosnalı Sûdî'dir (ö. 1007/1599'dan sonra). Sûdî Bosnevî, *Bostân* üzerine Mustafa Sürûrî, Şem'î ve Bursalı Havâyî tarafından yapılan şerhleri beğenmemiş ve onların hatalarına da işaret ettiği *Şerh-i Bostân* isimli eserini kaleme almıştır. 1006/1598 senesinde tamamlanan bu şerh⁴ Osmanlı döneminde neşr edilmiştir.⁵ Eser, Ekber Bihrûz tarafından *Şerh-i Sûdî ber Bostân-ı Sa'dî* adıyla Farsça'ya çevrilmiştir (I-II, Tebriz 1352 hş./1973).

Azîz Nesevî (ö. 700/1300 ?), *Zübdetü'l-hakâyık, İnsân-ı Kâmil, Maksad-ı Aksâ*

Zübdetü'l-hakâyık: Kübreviyye şeyhlerinden Sa'deddin Hammûye'nin müridi olan Azîz Nesevî'nin *Zübdetü'l-hakâyık* isimli Farsça tasavvufî eseri, Hâfiz Mehmed Ayıntâbî tarafından *Gâyetü'd-dekâyık der Tercüme-i Zübdetü'l-hakâyık* adıyla Türkçe'ye tercüme ve neşredilmiştir (Kâhire 1291/1874, 111 sayfa).

İnsân-ı Kâmil: Azîz Nesevî'nin *İnsân-ı Kâmil* adıyla anılan Farsça eseri Ahmed Avni Konuk (ö. 1938) tarafından *Resâil-i Azîzüddin en-Nesevî Tercümesi* adıyla Türkçeye çevrilmiş⁶ ve bu tercüme Sezai Fırat tarafından *İnsan-ı Kâmil* adıyla yeni harflere aktarılıp yayınlanmıştır⁷.

Maksad-ı Aksâ: Azîz Nesevî'nin *Maksad-ı Aksâ* isimli eseri de Osmanlı döneminde Abdullah b. Receb tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir⁸.

1. Muslihuddin Mustafa Sürûrî, *Şerh-i Bostân-ı Sa'dî*, Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt bölümü, nr. 5775 (314 varak).
2. Mehmed RAHMÎ, *Tuhfe-i Dûstân Şerh-i Bostân*, Ankara, Milli Kütüphane Yazmaları, nr. A 6178.
3. → Şem'î, *Şerh-i Bostân-ı Şeyh Sa'dî*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin bölümü, nr. 3666 (238 varak).
4. Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt bölümü, nr. 5793 (664 varak).
5. Sûdî Bosnevî (1288/1871), *Şerh-i Bostân*, İstanbul (2 cilt, 604+402 sayfa).
6. İstanbul Belediye Ktp., Osman Ergin Yazmaları, nr. 80 (84 varak).
7. Azîzüddin Nesevî (2010), *İnsân-ı Kâmil*, trc. A. Avni KONUK, hzr. Sezai FIRAT, İstanbul: Gelenek Yayınları.
8. İstanbul Belediye Ktp., Osman Ergin Yzm., nr. 622 (182 varak); Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 3166. → DÜZEN, 1991: 344-346.

tercümeleri Sultân II. Murâd'a hediye etmiştir¹. Bunun ardından Osmanlı döneminde *Gülistân*'ın birçok tercüme ve şerhi yapılmıştır².

Muhammed Sûdî Bosnevî (ö. 1007/1599'dan sonra) (ARUÇI 2009: 466). *Gülistân* üzerine *Şerh-i Gülistân* adıyla Türkçe bir şerh yazmıştır. İstanbul'da beş defa neşredilen eser³, 2012'de yeni harflerle de yayınlanmıştır⁴. Sûdî Bosnevî'nin bu şerhi, Haydar Hoşfînet, Zeynelâbidîn Çâvuşî ve Ali Ekber Kâzımî tarafından *Şerh-i Sûdî ber Gülistân-ı Sa'dî* adıyla Farsça'ya tercüme edilip neşredilmiştir (Tahran 1349 hş./1971).

Bostân: Sa'dî'nin bir diğer Farsça eseri olan *Bostân* da Osmanlı döneminde birçok defa tercüme ve şerh edilmiştir. Manzûm ve tam olarak tercüme edenler şunlardır: Za'îfî (ö. 964/1557'den sonra), *Bâğ-ı Behişt* adıyla manzum ve tam ilk tercümeyle 16. Yüzyılda (956/1549 senesinde) yapmıştır⁵. Abdî, yine 16. Yüzyılda *Bostân Tercümesi* adıyla 963/1556 senesinde tamamladığı manzum tercümeyle Manisa'da şehzâde olan II. Selim'e sunmuştur⁶. Emîrî diye bilinen Mehmed b. Musa Paşa (ö. 1005/1595'den sonra) da *Bostân*'ı tercüme etmiştir⁷. 19. Yüzyılda Mehmed İzzet Paşa (ö. 1914) *Gonca-i Bostân* adıyla tercüme etmiş ve 1314/1898 yılında tamamlamıştır⁸.

Osmanlı döneminde *Bostân*, Muslihuddin Mustafa Sürûrî (ö. 969/1562)⁹

-
1. Mustafa ÖZKAN (1992), *Mahmûdb. Kâdi-i Manyâs Gülistân Tercümesi Giriş İnceleme Metin Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
  2. Örnek olarak Hüseyin Kefevî (ö. 1010/1601) Mekke'de kadı iken h. 1005 senesinde *Gülistân*'a Türkçe bir şerh yazmış ise de eser müsvedde hâlinde kalmış, daha sonra Kefevî'nin dostu Hüseyin b. Rüstem Paşa eseri düzenleyerek *Bostân-ı Efrûz-cihân der Şerh-i Kitâb-ı Gülistân* adıyla tamamlamıştır. Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 566 (416 varak). → Kâtib Çelebi, ts: 2/ 1054-1055.
  3. İstanbul 1249, 1276, 1286, 1291; Şem'î'nin şerhiyle birlikte, İstanbul 1293.
  4. Sûdî-i Bosnevî (2012), *Gülistân Şerhi*, nşr. Ozan YILMAZ, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.
  5. Za'îfî, *Bâğ-ı Behişt*, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revân Köşkü, nr. 822. Mehmet Emin İNAN (1998), *XVI. Asır Şâirlerinden Za'îfî ve Bâğ-ı Behişt Mesnevîsi*, YL tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
  6. Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 2969 (169 varak). Hakan SEVİNDİK (2014), *Türk Edebiyatında Bostân ve Abdî'nin Manzum Bostân Tercümesi (İnceleme-Metin)*, Doktora tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
  7. Emîrî, *Bostân*, İsveç, Uppsala Üniversitesi Ktp., O Vet 63, vr. 1b-70a. → GÜLEÇ ve AVERBEK 2018: 255.
  8. Mehmed İzzet Paşa, *Gonca-i Bostân*, İstanbul, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzûm, nr. 1203 (160 varak).
  9. Hayatı için → GÜLEÇ 2010: 170-172.

yaşamış olmalıdır. Osmanlı döneminde Gelibolulu Muhyiddin tarafından Farsça'dan Türkçe'ye çevrilen eserin iki yazma nüshası bilinmekte olup¹, İsmail Hakkı Mercan tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış ve yeni harflere çevrilmiştir².

Fahreddin-i Irâkî (ö. 688/1289), *Lema'ât*

Lema'ât Osmanlı döneminde birkaç defa Türkçe'ye tercüme edilmiştir. İlk tercüme, Hacı Bayram Veli'nin (ö. 833/1430) müridlerinden İnce Bedreddin tarafından miladî 15. Yüzyılda yapılmıştır. Bu tercümenin Türkiye kütüphanelerinde yirmiden fazla yazma nüshası vardır³. Eser, yeni harflere çevrilerek yayınlanmıştır⁴. *Lema'ât*'ın Osmanlıca ikinci tercümesi Abdülmecîd b. Nasûh Tosyavî'ye (ö. 996/1588) aittir⁵. Üçüncü tercüme ise Ahmed Avni Konuk'a (ö. 1938) aittir. Bu son tercüme Ercan Alkan tarafından yeni harflerle yayınlanmıştır⁶.

Sa'dî Şîrâzî (ö. 691/1292), *Gülistân, Bostân*

Gülistân: Sa'dî Şîrâzî'nin ahlâkî ve tasavvufî eseri *Gülistân*, Osmanlı döneminde ilk kez 15. yüzyılda Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir⁷. Bu zât *Gülistân*'ı biri manzum ve ilâveli, biri de mensûr ve muhtasar olarak iki farklı şekilde Türkçe'ye tercüme etmiş ve miladî 1430 yılında bu

1. Konya İzzet Koyunoğlu Müze Ktp., nr. 13289 (121 varak); Mustafa Okkesim şahsi kütüphanesindeki nüsha (133 varak). Mütercimim hangi sırada yaşadığı bilinmemektedir.
2. İ. Hakkı MERCAN (1990), *Menâkıbnâme-i Şeyh Evhadeddin Kirmânî*, YL tezi, Kayseri.
3. Meselâ: İnce Bedreddin, *Tercüme-i Leme'ât*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3096 (94 varak); İstanbul Belediye Ktp., Osman Ergin Yazmaları, nr. 1387 (58 varak). Bu tercüme hakkında detaylı bilgi için → ALKAN 2013: 57-73.
4. Fahreddin Irakî (2017), *Lemaât*, nşr. Hanifi VURAL, İstanbul: Kesit Yayınları.
5. Abdülmecîd Tosyavî, *el-Lemehât fi tercemeti 'l-Leme'ât*, Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 36, vr. 231b-246b. Mütercimim hayatı ve eserleri için → Ufuk HAYTA 2008).
6. Fahreddin-i Irâkî (2011), *Lemaât Aşka ve Aşıklara Dâir*, tercüme. ve şerh: Ahmed Avni KONUK, hzr. Ercan ALKAN, İstanbul: İlk Harf Yayınevi.
7. *Gülistân*, Osmanlı sahası dışında ilk kez Seyf-i Sarâyî tarafından Memlûk Türkçesine h. 793 (miladî 1391) yılında, sonra İspicâbî tarafından Çağatay Türkçesine h. 800 (miladî 1397) yılında tercüme edilmiş ise de, bu makalede sadece Osmanlı dönemi tercümeleri ele alındığı için onlardan bahsedilmeyecektir. Farsça'dan Orta Asya Türkçesi'ne yapılan *Gülistân* tercümeleri hakkında → TOSUN 2011: 50-52.

eser, Osmanlı son döneminde Ahmed Remzi Dede el-Mevlevî (Akyürek, ö. 1944) tarafından hicrî 1340 (1921) senesinde Türkçeye tercüme edilmiştir¹. Bu tercüme Ekrem Demirli tarafından *Marifet Yolcusuna Kılavuz* adıyla yeni harflerle neşretmiştir (İstanbul: İz Yayıncılık, 2002)².

Şeyh Sa'deddin (7./ 13. asır), *Menâkıbnâme-i Şeyh Evhadüddin Kirmânî*

Hicrî 7. Asır şeyhlerinden Evhadüddin Kirmânî'nin (ö. 635/1238) hayatını v menkıbelerini ihtivâ eden bu Farsça eser Bedüzzamân FÜRÜZÂNFER tarafından neşredilmiştir³. FÜRÜZÂNFER bu eserin müellifinin meçhul olduğunu kaydetmiştir. Eser Osmanlı döneminde Muhyiddin Gelibolî tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Mütercim bu eserin Farsça aslının Evhadüddin'in mürid ve halifelerinden Şeyh Sa'deddin tarafından kaleme alındığını kaydetmiştir⁴. Böylece meçhul sanılan müellif de belli olmuştur. Şeyh Sa'deddin, Evhadüddin Kirmânî'nin müridi olduğuna göre o da şeyhi gibi hicrî 7. (miladî 13.) asırda

1. Sadreddin Konevî, *Tebşiratü'l-mübtedî Tezkiretü'l-müntehâ*, trc. Ahmed Remzî el-Mevlevî, İstanbul Belediye Ktp., Osman Ergin Yazmaları, nr. 327 (56 varak). Eserde sağ tarafta Farsça metni, sol tarafta Türkçe tercümesi vardır.
2. Mikail BAYRAM, *Tebşiratü'l-mübtedî'yi Ahî Evren'e (ö. 659/1261) nisbet ederek Tasavvufî Düşüncenin Esasları* adıyla yeni bir tercümesini yapmıştır (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1995).
3. *Menâkıb-ı Evhadüddin Hâmid b. Ebi'l-Fahr Kirmânî*, nşr. Bedüzzamân FÜRÜZÂNFER, Tahran 1347 hş./1969. FÜRÜZÂNFER bu neşri yaparken Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1119'daki nüshayı kullanmıştır. Bu nüsha hâricinde eserin Farsçasının şu nüshaları da vardır: Edirne, Selimiye Ktp., nr. 2140; Karaman Kütüphanesi, nr. 2.
4. "Şeyh Evhadüddin Kirmânî rahmetullâhialehyrahmeten hazretinin cumle-ihalifelerinden birkâmil halifesi var idi, adına Şeyh Sa'deddin derlerdi. Kendisi pârsî kitabında şöyle buyurdu kim: Hazret-i Şeyh'in menâkıbı bi-kıyâsdr. Ammâ ba'zî menâkıbı kim her yerlerde dağılımış idi, cem' idüp bir kitâb eyledüm, tâ kim mu'tekidlere ve müridlere ve muhiblere istirşâd-ı yakîn ve fâide-i dîn hâsıl ola. Ve dahi bileler kim Hazret-i Şeyh ne kadar belâ ve çileler çelmişdür, tâ ma'rifet gencine erişinceye değin. Ve bu za'îf-i nahîf-i dâ'î kâtib Muhyiddin Gelibolî gufrâne lehû ve li-cemî'i ehli'l-îmân eydür kim: Bu latîf menâkıbın pârsîsi elime girdi. Dâim mutâla'a ederdim. Bir gün şu vîrân gönlüme şöyle ilhâm olundu kim, bunun tercümesine ikdâm idem. Ammâ gördüm kim, lafzan bi-lafzın Türkî'ye gelecek olursa matavvel olup okuyan kimesnelere melâlet hâsıl olur. Ol ihtiyât için ba'zî hikâyetlerinin mâ hasalın çıkarub tercüme eyledüm. Tâ kim pârsiden hazzı olmayanlara fâide ola". Muhyiddin Gelibolî, *Terceme-i Menâkıbnâme-i Şeyh Evhadüddin Kirmânî*, Konya İzzet Koyunoğlu Müze Ktp., nr. 13289, vr. 1a-1b.

aldığı *Mirsâdü'l-ibâd mine'l-mebde' ile'l-me'âd* isimli Farsça tasavvufî eseri Osmanlıca dönemde h. 825 (1422) senesinde Kâsım Karahisârî (ö. 15. ASIR) tarafından *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd fî tercemeti Mirsâdi'l-ibâd* adıyla Türkçe'ye tercüme edilip padişah II. Murad'a ithâf edilmiştir (Çal 2015: 233-248). Birçok yazma nüshası olan tercüme, Ahmet Çal tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmış ve yeni harflere aktarılmıştır¹.

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö. 672/1273), *Mesnevî-yi Ma'nevî; Fîhi Mâ Fîh*

Mesnevî: Mevlânâ'nın meşhur Farsça eseri Mesnevî Osmanlı döneminde çok defa Türkçe'ye tercüme ve şerh edilmiştir. En meşhur tercüme ve şerhi İsmâil Rusûhî Ankaravî'ye (ö. 1041/1631) aittir². Bu şerh, İsmet Settârzâde tarafından *Şerh- Kebîr-i Ankaravî ber Mesnevî-yi Ma'nevî-yi Mevlevî* adıyla Türkçe'den Farsça'ya çevrilip neşredilmiştir (Tahran 1348 hş./1970).

Ahmed Avni Konuk (ö. 1938) (ÖNGÖREN 2002: 180-182) tarafından yapılan tercüme ve şerh Osmanlıca el yazısı defterler şeklinde olup Mustafa Tahralı ve arkadaşları tarafından *Mesnevî-i Şerîf Şerhi* adıyla yeni harflere çevrilerek 13 cilt hâlinde basılmıştır (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006-2009).

Fîhi Mâ Fîh: Mevlânâ'nın sağlığında oğlu Sultan Veled veya bir başka müridi tarafından kaydedilen sohbetlerinin vefatından sonra derlenmesinden meydana gelmiş olan Farsça mensûr bir eserdir³. Ahmed Avni Konuk (ö. 1938) tarafından yapılan Osmanlıca tercümesi Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde olup (nr. 3895), Selçuk Eraydın tarafından Osmanlıca el yazısından yeni harflere çevrilerek yayımlanmıştır (İstanbul: İz Yayıncılık, 1995).

Sadreddin Konevî (ö. 673/1274), *Tebşiratü'l-mübtedî ve tezkiretü'l-müntehâ*

Sadreddin Konevî'ye nisbet edilen *Tebşiratü'l-mübtedî* isimli Farsça tasavvufî

1. Ahmet Çal (2008), *Kasım b. Mahmud Karahisari'nin İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd fî tercemeti Mirsâdi'l-ibad (İnceleme-Metin-Dizin)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

2. *Mesnevî Şerhi: Mecmûatü'l-letâif ve Ma'mûretü'l-ma'ârif*, Mısır 1221/1806; İstanbul 1257. *Mesnevî*'nin diğer Türkçe tercüme ve şerhleri için → CEYHAN 2004: 325-334.

3. Nşr. Bedüzzamân FÜRÜZÂNFER, Tahran 1335 hş.

(ÖZKAN 1994: 450-451). Başka tercümeleri de vardır¹. Eser, İsmâîl Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)² ve Muhammed Murâd Nakşbendî (ö. 1264/1848)³ tarafından da Türkçe'ye tercüme ve şerh edilmiştir.

Muhtârname: Attâr'ın Farsça manzum bir eseri olan *Muhtârname*, eli bölümden oluşan bir rubâîler mecmuasıdır. Osmanlı döneminde 16. Yüzyıl şâirlerinden Üsküdarlı Aşkî tarafından muhtasaran Türkçeye tercüme edilmiştir⁴.

Musîbetname: Attâr'ın bu Farsça eseri, XV. Yüzyılda Pîr Mehmed tarafından *Tarîkatname* ya da *Tercüme-i Musîbetname-i Attâr* adıyla Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir. Eser 826 (1423) senesinde tamamlanmış olup II. Murad'a takdim edilmiştir (YAZAR 2011 c: 412-414).

Şems-i Tebrîzî (ö. 645/1247 ?), *Mergûbu'l-kulûb*

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin sohbet arkadaşı olan Şems-i Tebrîzî'ye nisbet edilen *Mergûbu'l-kulûb* isimli bu Farsça manzum ve küçük eserin ona aidiyeti tartışmalıdır. Hicrî 7. yüzyılda Hind Alt Kıtası'ndaki Multân'da vefat eden Şems-i Tebrîzî Multânî'ye ait olabileceğini düşünen araştırmacılar da vardır. Birçok yazma nüshası olan bu Farsça tasavvufî eser, İran'da makale şeklinde yayınlanmıştır (YÂRAHMEDİ ve DÂDHÂH 1386 hş./ 2007: 50-55). *Mergûbu'l-kulûb* Osmanlı döneminde Emîrî diye bilinen Mehmed b. Musa Paşa (ö. 1005/1595'den sonra) tarafından Şems-i Tebrîzî'ye nisbet edilerek Türkçeye nazmen tercüme edilmiştir. Bu tercüme İsa Akpınar tarafından makale olarak neşredilmiştir (AKPINAR 2019: 147-167).

Necmeddin-i Dâye (ö. 654/1256), *Mirsâdü'l-ibâd*

Necmeddin-i Kübrâ'nın mürid ve halifesi olan Necmeddin-i Dâye'nin kaleme

1. PENDNÂME'nin manzum tercümeleri için → Türkoğlu 2018: 671-692.

2. ŞERH-i PEND-i APÎÂR, tercüme ve şerh: İsmail Hakkı Bursevî, İstanbul: Dârü't-tubâ'ati'l-âmire, 1250/1834 (7+689 sayfa).

3. *Kitâb-ı Mâ Hazar Şerh alâ Pend-i Attâr*, tercüme. ve şerh: Muhammed Murâd Nakşbendî, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1252/1836 (267 sayfa); Eser yeni harflere çevrilip yayınlanmıştır: Mehmed Murad Nakşibendî (2012), *Pendnâme-i Attâr Şerhi*, hzr. M. Altıaytaş, E.H. Yiğir, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınevi; Molla Murad en-Nakşibendî (2013), *Aşk Bağından Öğütlер: Mâ Hazar Pendnâme Şerhi*, hzr. İbrahim Kunt, M. Ali Özkan, İstanbul: Semerkand Yayınları.

4. İstanbul Belediye Ktp., Osman Ergin Yazmaları, nr. 704/13; Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 6647 (vr. 51b-81b) → YAZAR 2011 b: 375-393.

neşri de yapılmıştır¹. *Esrâr-nâme*, Gelibolulu Huzûrî tarafından da Türkçeye çevrilmiştir².

Mantku't-tayr: Kuşların konuşması, yolculuğu ve mâcerâları üzerinden tasavvufî ahlak ve vahdet-i vücûd konularının ele alındığı Attâr'ın bu manzum Farsça eseri Osmanlı döneminde Türkçe'ye birkaç defa tercüme edilmiştir. Türk edebiyatında önemli yeri ve etkisi olan *Matiku't-tayr*'ı Gülşehrî manzum olarak hicrî 717'de (mîlâdî 1317) Türkçe'ye çevirmiştir. *Mantku't-tayr* veya *Gülşennâme* adını taşıyan eserin hâtîme bölümünde Gülşehrî, *Mantku't-tayr*'ı esas almakla birlikte başka bir eser meydana getirdiğini ve eserinin telif sayıldığını söylemektedir. Bu tercüme Müjgân Cunbur tarafından yeni harflere çevrilmiştir (doktora tezi, Ankara 1952) *Mantku't-tayr*'ı yine manzum olarak Antepli Mevlvî Fedâyî Dede (ö. 1065/1655) *Mantku'l-esrâr* (Millî Ktp., Yazmalar, nr. A. 3341)³, Karatovalı Zaîfî Pîr Mehmed (ö. 964/1557'den sonra) *Gülşen-i Sîmurg* (Cem Dilçin, basılmamış lisans tezi, Ankara 1968) ve Kadızâde Şeyh Mehmed *İnşîrâku's-sadr* (TDK Ktp., Fotokopi, nr. 38) adıyla Türkçe'ye çevirmiştir (Sevçi 2003 :29-30). Osmanlı döneminde Şem'î Efendi (ö. 1011/1602 ?) *Mantku't-tayr* üzerine Türkçe bir şerh yazmıştır⁴. *Mantku't-tayr*'ın bilinen ilk ve tek klasik şerhi bu eserdir⁵.

Pend-nâme: Ferîdüddin Attâr'a nisbet edilen bu Farsça eser de Osmanlı döneminde Edirneli Nazmî tarafından h. 967 (1599) senesinde *Tercüme-i Pend-i Attâr* veya *Pend-nâme-i Nazmî* adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir⁶

1. Topkapı sarayı Müzesi Ktp, Bağdat, nr. 400; İstanbul Belediye Ktp., Belediye Yzm. nr. K-892 (vr. 1b-42b). Eserin yeni harfli metin neşri: Gönül AYAN (1996), *Tebrizli Ahmedî- Esrâr-nâme (İnceleme Metin)*, Ankara; Tüba CEYLAN, *Tebrizli Ahmedî'nin Esrâr-nâme Tercümesi*, Selçuk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007 (yayınlanmamış yüksek lisans tezi); AZAMAT 1988: 347-364.
2. Tuba MERSİN (2004), *Gelibolulu Huzûrî'nin Tercüme-i Esrâr-nâme Adlı Mesnevisi*, YL tezi, İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
3. Tacettin ŞİMŞEK (1993), *Fedâyî Dede, Mantuk-ı Esrâr: Tenkidli Metin-İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; AVERBEK 2017:1490-1506.
4. *Şerh-i Mantku't-tayr*, Yeniçeri Ağası Tırnakçı Hasan Ağa'ya ithaf edilmiştir (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1716; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 1185). ŞEM'Î (2015), *Şerh-i Mantku't-tayr*, hzr. Muhittin TURAN, İstanbul: Kesit Yayınları.
5. Bihrûz SERVEYİYÂN'ın *Şerh-i Râz-ı Mantku't-tayr-ı Attâr* (Tahrân: Emîr-i Kebîr, 1384 hş./ 2005) isimli yeni eseri, klasik bir çalışmaya değildir.
6. Ankara Ün. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Ktp., Muzaffer Ozak Kitapları, nr. I/1061; Edirneli Nazmî (2014), *Pend-nâme-i Nazmî*, hzr. Kudret ALIUN, Kayseri: Laçın Yayınlar.

Ebû Nasr Tâhir Hânkâhî (ö. 550/1155'ten sonra), *Güzîde*

Hicrî 6. Asırda Serahs'ta yaşayan Ebû Nasr Tâhir b. Muhammed Hânkâhî'nin ahlak ve tasavvuf konularında kaleme aldığı *Güzîde* isimli Farsça eser İran'da İrec Efsâr tarafından yayınlanmıştır¹. Bu eser Osmanlı döneminde hicrî 10 asırda Muhammed b. Bâlf tarafından Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir. Türkiye kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunan eser², latin (yeni Türk) harflerine çevrilerek neşredilmiştir³. Avrupa'da Uppsala ve Viyana kütüphanelerinde de Türkçe tercümenin yazma nüshaları vardır.

Ferîdüddin Attâr (ö. 618/1221), *Tezkiretü'l-evliyâ; İlâhînâme; Esrâr-nâme; Mantuku't-tayr; Pendnâme, Muhtâr-nâme, Musîbetnâme*

Tezkiretü'l-evliyâ: Ferîdüddin Attâr'ın evliâ menkıbelerini ihtivâ eden bu mensür Farsça eseri Osmanlı döneminde birkaç Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Anadolu sahasında Ahmed-i Dâî, Ali Rızâ Karahisârî, İbrâhim b. Bâyezîd, Mustafa Hemedânî gibi şahıslar tarafından Türkçe'ye çevrilen *Tezkiretü'l-evliyâ*'nın en meşhur mütercimi ise Sinan Paşa'dır. Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-evliyâ* adlı tercümesi, Attâr'ın eserindeki ilk yirmi sekiz bölümün yer yer kısaltılıp ilâveler yapılarak hazırlanmış bir tercümesi niteliğindedir. Eserin ilmî neşri Emine Gürsoy Naskali tarafından gerçekleştirilmiştir (Sinan Paşa, *Tezkiretü'l-evliyâ*, Ankara 1987).

İlâhînâme: Attâr'ın bu Farsça manzum eseri Osmanlı döneminde Şemseddin Sivâsî (ö. 1006/1597) tarafından *İbretnüma* adıyla manzum olarak Türkçe'ye çevrilmiş (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 3315) ve Sultan III. Murad'a takdim edilmiştir. Bu tercüme yeni harflerle de neşredilmiştir⁴.

Esrâr-nâme: Attâr'ın bu Farsça manzum eseri XV. Yüzyılda Akkoyunlular döneminde Tebrîz'de yaşayan Ahmedî (ö. 884/1480'den sonra) tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Tercümenin Gönül Ayan tarafından yeni harfli

1. Ebû Nasr Hânkâhî (1347 hş. /1966), *Güzîde der Ahlâk ve Tasavvuf*, nşr. İrec Efsâr, Tahran.

2. Tercümenin bazı nüshaları: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 1935 (105 varak); Millet Ktp., Ali Emîrî Şer'iyeye, nr. 1343 (vr. 94-126); Bursa Bölge Ktp., Orhan, nr. 676 (101 varak).

3. Ebû Nasr Serahsî (2014), *Kitab-ı Güzide: Akaidü'l-İslam: Giriş, metin, dizin-sözlük, tıpkıbasım, hzr. Serhat Küçük*, İstanbul: Kesit Yayınları.

4. Şemseddin Sivasi (2015), *İbretnüma*, hzr. Erol Çöm, Sivas.

Nasîhatü'l-mülûk isimli Farsça eser de Osmanlı döneminde Türkçe'ye birkaç defa tercüme edilmiştir. Ancak bu eser tasavvufî değil, siyâsetnâme türünde olduğu için burada ondan bahsedilmeyecektir.

Aynü'l-kudât Hemedânî (ö. 525/1131), *Temhîdât (Kenzü'l-hakâyık ve keşfü'd-dekâyık)*

Aynü'l-kudât'ın *Temhîdât* adıyla bilinen Farsça tasavvufî eseri, Osmanlı döneminde 16. Yüzyıl şâirlerinden Üsküdarlı Aşkî (İlyâs Çelebi) tarafından *Kenzü'l-hakâyık ve keşfü'd-dekâyık Tercümesi* adıyla Türkçeye tercüme edilmiş ve Padişah II. Selîm'e sunulmuştur¹.

Ebû Bekir b. Muhammed Seylânî Merendî (ö. 561/1166'dan sonra), *Necâtü'z-zâkirîn*

Hicrî 6. Asırda yaşamış olan Ebû Bekir Seylânî Merendî (→ Bağdatlı İsmail Paşa, ts: 1/ 212), *Necâtü'z-zâkirîn*² *Fazlü'l-fukarâ ale'l-agniyâ*³, *el-Havf ve'r-recâ*⁴ gibi Farsça eserler kaleme almıştır. Bu eserlerden *Necâtü'z-zâkirîn*, duâ ve duânın faziletiyle ilgili bir eser olup, Osmanlı döneminde Musa b. Hacı Hüseyin İznikî (ö. 838/1434 ?) tarafından *Zâdü'l-ibâd* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir⁵. Bu tercüme Süleyman Altınar tarafından yeni harflere çevrilip doktora tezi olarak hazırlanmıştır⁶.

1. Millet Ktp., Ali Emîrî Şer'iyye, nr. 786; İstanbul Belediye Ktp., Osman Ergin Yazmaları, nr. 421 (39 varak). → YAZAR 2011; 375-393. Harun TURHAN (1998), *Aşkî (Aynü'l-kuzat Ali Hemedânî)'nin Kenzü'l-hakâyık ve keşfü'd-dekâyık*, Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
2. Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2878; Süleymaniye Ktp., Ayasofya, 2809; Eskişehir İl Halk Ktp., nr. 597; Ankara, Millî Ktp. Yazmalar, A 9514.
3. Afyon, Gedik Ahmed Paşa İl Halk Ktp., nr. 18267/2 (vr. 35a-114a)
4. Afyon, Gedik Ahmed Paşa İl Halk Ktp., nr. 18267/1 (vr. 1-35a)
5. Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 635 (154 varak). Mütercim hakkında → YAŞAROĞLU 2006: 218-219.
6. Süleyman ALTINER (2017), *Ebu'l-Fazl Musa İznikî'nin Zâdü'l-İbâd (Kullara Gıda) Adlı Eseri (Giriş, Dil İncelemesi, Metin, Sözlük, Dizin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora tezi. *Necâtü'z-zâkirîn* doğrudan tasavvufî konularda bir eser olmamakla beraber, tasavvufî duâ ve zikre özel bir önem verildiği ve müellifi Seylânî'nin diğer iki eserinin tasavvufî olması sebebiyle bu eser bu makaleye dâhil edilmiştir.

tercümenin yazma bir nüshası İstanbul'da Millet Kütüphanesi'ndedir¹. Nüsha, Herevî'nin *Dil ü Cân* ve *Vâridât* isimli risâlelerinden seçilmiş kısımlardan oluşmaktadır. Mütercimi Mehmed es-Süleymânî el-Hâlidî isimli bir zâttır. 19. asırda yapıldığı tahmin edilen bu Osmanlıca tercüme, yeni harflere (latin) aktarılıp neşredilmiştir (CEYLAN ve BAYRAKTAR 2013: 203-220).

Abdullah Ensârî Herevî'nin *Kenzü's-sâlikîn* isimli Farsça eserinin "Şebu Rûz" başlıklı bölümü de bazı kısaltma ve ilâvelerle birlikte Mevleviyye tarikatından Fasîh Ahmed Dede (ö. 1111/1699) tarafından *Münâzara-i Rûz u Şeb* adıyla Osmanlı Türkçesine tercüme ve neşredilmiştir (İstanbul 1278). Ayrıca eserden alınan bazı parçalar *Mebâliġu'l-hikem* adıyla şair Nevres tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (nşr. Ebüzziyâ Teflik, İstanbul 1302). Nevres, eseri Herevî'nin *Ey Dervîş* adlı kitabından tercüme ettiğini söylüyorsa da çeviri, başta *Kenzü's-sâlikîn* olmak üzere Herevî'nin diğer eserlerinden derlenerek meydana getirilmiştir (YAZICI ve ULUDAĞ 1998: 225).

İmâm Gazâlî (ö. 505/1111), *Kîmyâ-yı Saâdet*

Gazâlî, meşhur Arapça eseri İhyâü ulûmiddîn'i Arapça bilmeyenler de okuyabilsin diye Farsça'ya kısaltarak tercüme etmiş ve bu tasavvufî eserine *Kîmyâ-yı Saâdet* adını vermiştir. *Kîmyâ-yı Saâdet* Osmanlı döneminde Türkçe'ye birkaç defa tercüme edilmiştir. Bazı mütercimler şunlardır: Hüsâmeddin b. Hüseyin Sehâbî (ö. 971/1564)², Vankulu lakaplı Muhammed b. Mustafa Vânî (ö. 1000/1592)³, La'lîzâde Abdülbâkî (ö. 1159/1746)⁴. Not: Gazâlî'ye nisbet edilen

1. Millet Ktp., Ali Emîrî, Fârsî, nr. 868 (18 varak).

2. Hayatı için → BAYAK 2009: 309-310. Sehâbî Hüsâmeddin tercümesinin bazı nüshalarında adı *Tedbir-i İksîr*'dir. Bazı yazma nüshaları: Nuruosmaniye Ktp., nr. 2321; Beyazıt (Bâyezîd) Devlet Ktp, Veliyyüddin, nr. 3598 (7+347 varak); Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1719 (vr. 1b-336b); Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 2275 (108 varak); Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 191 (424 varak); Kastamonu Yazma Eserler Ktp., nr. 2852 (157 varak). → YAZAR 2011a: s. 88-91. Eserin dili sadeleştirilerek yeni harflerle neşri yapılmıştır: Saadet Hazinesi, trc. Sehâbî Hüsâmeddin b. Hüseyin, sadeleştirme: İ. Turgut Ulusoy, Hisar Yayınları, İstanbul 1973, 112 sayfa, (*Muhtasar Kîmyâ-yı Saâdet*). *Kîmyâ-yı Saâdet*, trc. Sehâbî Hüsâmeddin b. Hüseyin, sadeleştirme: Mehmet Faruk GÜRÜNCA, Sağlam Kitabevi, İstanbul, 1977, 386 sayfa.

3. Vankulu tercümesinin bazı nüshaları: Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 1756 (303 varak veya 403 varak); Süleymaniye Ktp. Hamidiye, nr. 636 (430 varak); Süleymaniye Ktp., H. Hayri- Abd. Efendi, nr. 55 (vr. 27-75).

4. Gazâlî, *Tercüme-i Kîmyâ-yı Sa'âdet*, trc. La'lîzâde Abdülbâkî, İstanbul 1293/1876, (150 sayfa). Muhtasar tercümedir.

20. yüzyılda iş tersine dönmüş, Türkçe'den Farsça'ya bazı tercüme yapılmıştır. Osmanlı döneminde yazılmış olan Türkçe *Mesnevî*, *Bostân* ve *Gülistân* şerhleri, Türkiye'de henüz yeni harflere aktarılmadan önce İran'da Farsça'ya çevrilmiş ve okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Ancak yine de, tarih içinde Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edilen eserlerin sayısı ile Türkçe'den Farsça'ya tercüme edilen sayısı karşılaştırıldığında arada büyük bir uçurum vardır. Türkçe'den Farsça'ya çevrilen eser sayısı oldukça azdır ve 20. Yüzyıla kadar neredeyse hiç yoktur.

Bu vesileyle, Türkçe'den Farsça'ya tercüme edilmesinin faydalı olacağını düşündüğümüz birkaç eseri araştırmacıların dikkatine arz etmiş olalım:

1. Hüseyin Vassâf'ın (ö. 1929) *Sefîne-i Evliyâ* isimli beş ciltten oluşan el yazması eseri yeni harflere çevrilip basılmıştır. Bu eser özellikle Osmanlı dönemi Anadolu sûfileri hakkında bilgi veren en derli toplu çalışmadır.

2. Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri* isimli üç çitlik Türkçe eseri Osmanlı döneminde farklı sahalarda kitap yazan kişilerin hayat hikâyelerini ve eserlerinin isimlerini ele alan bir çalışmadır. Osmanlı döneminde yaşayan âlim ve sûfilerin ilim ve kültüre katkılarını araştıranlar için mühim bir kaynaktır.

3. Ahmed Awni Konuk'un (ö. 1938) *Fusûsu'l-hikem Tercüme ve Şerhi* isimli eseri Osmanlıca el yazısından yeni harflere aktarılıp dört cilt hâlinde neşredilmiştir.

4. Yahyâ Âgâh İstanbulî'nin (ö. 1912), tekke kültürü, dervişlerin kullandığı eşyâlar ve tarikat kıyâfetleri hakkında kaleme aldığı *Mecmûatü'z-zarâif sandûkatü'l-ma'ârif* isimli Türkçe yazma eser yeni harflere çevrilip İstanbul'da birkaç defa neşredilmiştir.

5. Sâkîb Dede'nin (ö. 1148/1735) *Sefîne-i Nefise-i Mevleviyân* isimli Osmanlı Türkçesiyle yazılan ve üç cilt olarak basılan eseri (Kâhire 1283/1866) Mevleviyye tarîkatı meşâyihî hakkında bilgiler vermektedir.

Bu beş eser ve benzerleri de Farsça'ya tercüme edilebilir.

Şimdi Osmanlı döneminde Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edilen tasavvufî eserlere bir göz atalım:

Abdullah Ensârî Herevî (ö. 481/1089), *Münâzara-i Dil ü Cân, Kenzü's-sâlikîn*

Abdullah Ensârî Herevî'nin *Münâzara-i Dil ü Cân* isimli Farsça tasavvufî eseri Osmanlı döneminde Osmanlı Türkçesine kısaltılarak tercüme edilmiştir. Bu

Fürûzânfer tarafından Tahran'da 1969'da neşredilmiş ve müellifi meçhul olarak kaydedilmiş idi. Ancak Bu eseri Osmanlı döneminde Türkçeye tercüme eden Muhyiddin Gelibolî, eserin Farsça aslını yazan kişinin, Evhadüddin Kirmânî'nin mürid ve halifelerinden Şeyh Sa'deddin olduğunu kaydetmiştir. Bu zât, Evhadüddin'in müridi olduğuna göre hicrî 7. Asırda yaşamış olmalıdır. Bu da yeni bir bilgi olarak kayıtlara geçmelidir.

Sa'dî Şîrâzî'nin *Bostân* ve *Gülistân* isimli eserleri Osmanlı döneminde birkaç defa Türkçeye tercüme ve şerh edilmiştir. 16. Asırda yaşayan Bosnalı Sûdî Bosnevî'nin *Bostan* ve *Gülistan* üzerine yazdığı iki Türkçe şerh 20. Yüzyılda Farsça'ya tercüme edilip neşredilmiştir. Sûdî'nin şerhleri Osmanlı döneminde neşredilmiş ise de, Türkiye'de bugün itibariyle o eski baskı eserleri okuyabilecek insan çok azdır.

Hicrî 9. (m. 15.) yüzyıla kadar İran coğrafyasında yazılmış birçok klasik tasavvufî eser Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiş ise de, bu asırdan sonra tercüme yön değişirmiştir. Hicrî 9. Asırdan sonra yapılan tercümelere baktığımızda bunların, Orta Asya'da gelişen Nakşbendiyye tarîkatı mensuplarının eserleri olduğu anlaşılmaktadır. Bahâeddin Nakşbend'in müridlerinden Buharalı Muhammed Pârsâ'nın *Risâle-i Kudsiyye* ve *Faslü'l-hitâb* gibi eserleriyle başlayan bu tercüme faaliyetleri, birçok Nakşbendî müellifin Farsça eserlerinin Türkçeye tercüme edilmesiyle devam etmiştir. Nakşbendîliğin hicrî 11. (m. 17.) yüzyılda Hindistan'da Müceddidiyye kolu adıyla yayılmaya başladığı dönemden itibaren de Hindistan'daki Nakşbendîlerin eserleri Türkçeye tercüme edilmeye başlanmıştır. Yani miladî 15-19. Yüzyıllar arasında yazılan Farsça eserlerden yapılan tercüme Orta Asya, Afganistan veya Hindistan Nakşbendîlerinin eserleridir.

Yani miladî 11-15. Yüzyıllar arasında İran'da yazılan Farsça eserler farklı dönemlerde Türkçeye çevrilmiş ise de, 15-19. Asırlar arasında yazılıp Türkçeye tercüme edilen eserler genellikle Nakşbendî mensuplarının eserleridir. Bunun belki de tek istisnâsı, Hindistanlı bir Çiştî şeyhi olan İmdâdullah Thânevî'nin *Ziyâü'l-kulûb* ve *Risâle-i Vahdetü'l-vücûd* isimli eserlerinin Türkçe tercüme leridir. Gerçi İmdâdullah'ın Çiřtiyye'nin yanısıra Nakşbendiyye'den de icâzetli olduğu düşünülürse, bu da bir istisnâ sayılmayabilir. 15. Asırdan sonra İran topraklarında yazılan Farsça eserler, İslam dünyasında yankı uyandıracak değerde bulunmamış ve tercüme gerekle görülmemiştir.

ölkeler ve kıtalar ötesine taşıyan en önemli araç olmuştur. Bir bölgede yazılan kitaplar, matbaanın da olmadığı dönemlerde el ile yazılarak çoğaltılır ve kitap dükkânlarında, sahaflarda satılır ya da ilgilenen kişilere hediye edilirdi. Bu kitaplar, kitapseverler arasında okunup istifade edildiği gibi başka ölkelere de yayılırdı. Eğitim almak için başka ölkelere giden ilim talebeleri, seyyah dervişler, tüccarlar, hacca veya umreye gidenler yazma eserleri kendi ölkelerine taşırlardı. Böylece Hindistan'ın ücra bir köşesinde yazılan bir eser Anadolu'ya (Türkiye'ye), hattâ Balkanlar'a kadar ulaşır ve İslam dünyasında kültürel iletişime vesile olurdu.

Osmanlı döneminde Anadolu'da telif ve tercüme birçok eser kaleme alınmıştı. Arapça'dan tercüme edilen eserlerin yanısıra, Farsça'dan Tercüme edilen çok sayıda eser olmuştur. Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edilen eserlerin çoğunlukla tasavvuf ve ahlâk konusundaki eserler olduğu görölmektedir. Bu eserlerin Farsça asıllarının yazıldığı bölgeler şunlardı: İran, Hindistan, Afganistan ve Mâverâünnehr (Özbekistan). Ayrıca Anadolu'da yazılan bazı Farsça eserler de yine Anadolu'da Türkçe'ye tercüme edilmişti.

Osmanlı döneminde Farsça'dan Türkçe'ye tercüme edilen eserlere tarihî sıra ile bakıldığında, hicrî 5. (miladî 11.) asırda yaşayan Abdullah Ensârî Herevî'nin Farsça iki eserinin 17. ve 19. Yüzyıllarda kısmen Türkçe'ye tercüme edildiği görölmektedir. Ardından İmâm-ı Gazâlî'nin *Kîmyâ-yı Sa'âdet* isimli eserinin birkaç defa Türkçe'ye tercüme edildiği anlaşılmaktadır. Ferîdüddin Attâr'ın birçok eseri Osmanlı döneminde Türkçe'ye tercüme edilmiş, bazı eserlerine Türkçe şerh de yazılmıştır. 16. yüzyılda İstanbul'da yaşayan Şem'î Şem'ullah Efendi (ö. 1011/1602 ?) tarafından Türkçe olarak yazılan *Şerh-i Mantıku't-tayr* isimli eseri, *Mantıku't-tayr*'in bilinen ilk ve tek klasik şerhidir. Farsça'ya tercüme edilmeye de lâyıktır.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin *Mesnevî-yi Ma'nevî* isimli meşhur Farsça eseri Osmanlı döneminde Türkçe'ye birkaç defa tercüme ve şerh edilmiştir. En meşhur Türkçe şerhi İsmâil Rusûhî Ankaravî'ye (ö. 1041/1631) aittir. Osmanlı döneminde yayınlanmış olan bu şerh, Türkiye'de yeni harflere henüz çevrilmemiştir. Ancak İsmet Settârzâde tarafından *Şerh- Kebîr-i Ankaravî ber Mesnevî-yi Ma'nevî-yi Mevlevî* adıyla Türkçe'den Farsça'ya çevrilmiş ve 1970'te Tahran'da neşredilmiştir.

Menâkıb-ı Şeyh Evhadüddin Kirmânî isimli Farsça eser Bediüzzamân

Osmanlı Döneminde Farsça'dan Türkçeye Tercüme Edilen Bazı Mühim Tasavvufî Eserler

Prof. Dr. Necdet Tosun*

Alın Tarihi: 2018 .10 .11, Kabul Tarihi: 2019 .01 .05 (Sayfa: 5-38)

Özet: Osmanlı döneminde birçok eser Farsça'dan Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu eserlerden önemli bir kısmı da tasavvuf konusundadır. Tercüme konusundaki Farsça eserlerden bazıları Anadolu (Türkiye) ve Mâverâünnehr (Özbekistan) gibi ana dilin Türkçe olduğu bölgelerde yazılmış, bazıları ise İran, Afganistan, Tacikistan ve Hindistan gibi ülkelerde kaleme alınmıştır. Bu Farsça eserler İslam dünyasında veya yazıldığı coğrafyada beğenilip ilgi görmüş ve bu sebeple Anadolu'da Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu tercüme eserlerinden bazıları Osmanlı döneminde matbaada basılmış ise de, çoğunluğu yazma olarak kütüphanelerde durmaktadır. Bu tercüme eserlerden mühim olanları ve mütercimleri hakkında bu makalede bilgi verilecektir.

Anahtar kelimeler: Tasavvuf, Osmanlı, Farsça, Tercüme, Kitap.

GİRİŞ

Telefon, televizyon ve internet gibi sesli ve görüntülü iletişim araçlarının bulunmadığı dönemlerde asırlar boyu "kitaplar", ilim, düşünce ve kültürleri

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İstanbul (ntosun@hotmail.com)